

Studentski prosvjedi 1968.

Šimonović, Robert

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:881169>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Robert Šimonović
Studentski prosvjedi 1968. godine

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
Preddiplomski sveučilišni studij Povijest i Filozofija

Studentski prosvjedi 1968. godine

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Suvremena povijest Europe

Mentor: dr. sc. Darko Dukovski

Student: Robert Šimonović

Matični broj: 0009065991

U Rijeci, rujan, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradio samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavao sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivao odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

SAŽETAK

Rad donosi povijesni kontekst i pregled događaja u pojedinim zemljama vezanih uz studentske prosvjede 1968. godine. Hladnoratovsko razdoblje kao i pokret za građanska prava u Sjedinjenim Američkim Državama predstavljaju povijesni kontekst, okvir unutar kojeg su studentski prosvjedi započeli. Događaji i ideje koje su nastale u ovom vremenu poslužile su kao polazište za akcije i djelovanja studenata u borbi za svoja prava. Također, rad donosi pregled događaja, svjetonazora, korištenih metoda i samog razvoja studentskih prosvjeda u Poljskoj, Njemačkoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Francuskoj i Čehoslovačkoj.

Ključne riječi: studentski prosvjedi; 1968. godina;

ABSTRACT

The paper provides a historical context and an overview of events in individual countries related to student protests in 1968. The period of Cold War as well as the civil rights movement in the United States represents the historical context, the framework within student protests began. The events and ideas that sprouted during at this time served as a starting point for actions and activities of students struggling for their rights. The paper also provides an overview of events, worldview, used methods and the development of student protests in Poland, Germany, the United States, France and Czechoslovakia.

Keywords: student protests; 1968.

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	1
2.	POVIJESNI KONTEKST I UZOR NASTANKA STUDENSKIH PROSVJEDA 1968.....	3
2.1.	Hladni rat	3
2.2.	Američki pokret za građanska prava	4
3.	STUDENSKI PROSVJEDI 1968.	13
3.1.	Općenito.....	13
3.2.	Kulturno okruženje budućih prosvjednika 1968.....	14
3.3.	Poljska.....	18
3.4.	Njemačka	22
3.5.	Sjedinjene Američke Države	24
3.6.	Francuska	30
3.7.	Čehoslovačka	35
4.	ZAKLJUČAK.....	40
5.	LITERATURA	43

1. UVOD

Kao i svaka godina u povijesti, i 1968. godina je godina koju moramo promatrati kao zbroj povijesnih zbivanja i iskustava svih prethodnih godina. Jer jednako kao što je čovjek zbroj svih svojih doživljaja, osjećaja, želja, misli, razmišljanja i iskustava akumuliranih u godinama svoje povijesti življenja, tako je i jedna konkretna, 1968. godina, godina koju je nemoguće dočarati, približiti čitatelju, ukoliko je ne promatramo unutar određenog povijesnog konteksta, vremenskog i prostornog okvira proizašlog iz niza uzroka i razloga, koji onda čine zaokruženu cjelinu čitavog slijeda događaja, situacija, stanja, procesa, a oni predstavljaju jednu, konkretnu, 1968. godinu. Budući da je prikazati jednu godinu i sva njena događanja unutar nje opet nemoguća misija, moramo se fokusirati na jedan fenomen kojim ćemo je pokušati okarakterizirati, a u ovom slučaju riječ je o fenomenu studentskih prosvjeda 1968. godine. Naravno moguće je o 1968. godini pisati iz više različitih aspekata, različitih kuteva gledanja i fenomena, međutim ja sam se odlučio baviti se studentskim prosvjedima 1968.godine pa ću je promatrati u odnosu na navedeni fenomen. Dakle, tema ovog rada bit će studentski prosvjedi 1968. godine. Kao što sam rekao, nemoguće je pisati o studentskim prosvjedima 1968. godine, ukoliko ne opišemo povijesni kontekst u kojem su se razvili do svojega vrhunca, kao i onaj povijesni kontekst zbog kojeg su uopće nastali, rodili se i stasali do tog istog vrhunca, vrijednog i nezaobilaznog 1968. godine. U tom smilu, u sljedećem poglavlju ću unutar povijesnog konteksta pokušati dati definiciju hladnog rata i što preciznije pokušati oslikati karakteristike njega samog, kao nezaobilazne posljedice ratne stvarnosti koja je uvelike odredila i utjecala na buduće pobunjeničke generacije. Osim ovog općenitog donošenja povijesnog konteksta za sve studentske prosvjede 1968., u poglavlju „studentski prosvjedi 1968.“ iznjeti ću primjere prosvjeda i njihov presjek promatrajući ih na konkretnom primjeru pet izabranih država. Na primjeru Poljske, Njemačke, Sjedinjenih Američkih Država, Francuske i

Čehoslovačke pokušat ću dočarati fenomen studentskih prosvjeda s općenitog prikaza povijesnog konteksta na pojedinačni prikaz kroz navedene države. Osim povijesnog konteksta, važan je i uzor nastanka prosvjeda, a pronalazimo ga u američkom pokretu za građanska prava. Nakon što više ili manje uspješno obuhvatim povijesni kontekst unutar kojeg je općenito stvoren uvjet za razvoj studentskih pokreta, u istom poglavlju opisati ću pokret za građanska prava u Sjedinjenim Američkim Državama, budući da je upravo taj pokret poslužio kao platforma, odnosno uzor za većinu studentskih prosvjeda diljem svijeta 1968., koji su nakon pokreta za građanska prava mogli imati svojevrsan model, neke od ideja i metoda, upravo promatrajući taj pokret i identificirajući se s njime. U trećem, ključnom poglavlju, opisati ću još neke općenite osobitosti studentskih prosvjeda 1968., potom ih oslikati po zemljama i njihovim posebnostima unutar svake pojedine države. Ovdje ću se dotaknuti kulturnog i društvenog aspekta unutar kojeg su pojedini pokreti stasali, kao i onog političkog aspekta, specifičnog za svaki pojedini pokret, odnosno zemlju unutar koje su se razvijali. Posljednje poglavlje, pod nazivom „Zaključak“, pokušati će sintetizirati sve napisano na način da odgovori jesu li prosvjedi uspjeli dovesti do određenih promjena, odnosno koje su bile posljedice prosvjeda za daljnju budućnost. Otvoriti ću dakle neka nova pitanja za daljnje promišljanje i neke buduće radove, a jedno od njih zasigurno će glasiti: možemo li štogod naučiti iz fenomena studentskih prosvjeda 1968. godine danas, točno 50 godina nakon događaja koji su ostali trajno upisani u povijest čovječanstva? Neću nuditi konkretne odgovore jer su oni zasigurno dostatni za započinjanje nekog novog rada, ali ću uputiti čitatelja na mogućnost otvaranja novih vidika, budući da smatram da je ovaj fenomen suviše vrijedan da mu se ne posveti neka buduća pažnja i konkretnija razmatranja, s ciljem spajanja 1968. godine od zaborava.

2. POVIJESNI KONTEKST I UZOR NASTANKA STUDENSKIH PROSVJEDA 1968.

2.1. Hladni rat

Jedan od općenitih razloga zbog kojeg su stasali studentski prosvjedi 1968., ako se on uopće može uopćiti, zasigurno je fenomen hladnog rata, zajedno sa svim njegovim karakteristikama oblikovanim u vrlo specifičnu hladnoratovsku politiku nastalu nakon Drugog svjetskog rata. Prema Dukovskom: „hladni rat se može opisati kao stanje u kojem se svjetske političke snage okupljaju oko dvaju zatvorenih vojno-političkih i gospodarskih blokova i sustava.“¹ Također: „on se može opisati kao stanje između rata i mira ili, citirajući američkog predsjednika Johna Fitzgeralda Kennedyja, možemo ustvrditi kako je hladni rat zapravo „tvrđi i gorki mir“.“² Glavne karakteristike, odnosno: „središnji elementi Hladnog rata bili su sovjetsko-američko suparništvo i pojava nuklearnog oružja. Sukob je počeo oko političke budućnosti Srednje Europe i podijeljene Njemačke, a proširio se, nedugo potom, na Aziju i Afriku.“³ U želji da se svijet podvede pod ova dva sustava, odvijale su se razne borbe najbolje viđene kroz primjere procesa dekolonizacije i uspostavljanja novih oblika nametnute vlasti u Aziji i Africi. Tako je u kontekstu studentskih prosvjeda bitno napomenuti Vijetnamski rat, Alžirski rat za neovisnost, Šestodnevni rat, Kubansku krizu, dvije Berlinske krize i izgradnju Berlinskog zida, kao najbolje primjere prema kojima se može razumjeti borba dva suprotstavljena bloka za prevlast u svijetu, a koja je također donosila realnu mogućnost nuklearne katastrofe i potpunog razaranja svijeta. Opisujući situaciju u svakoj zemlji pojedinačno, ukratko ću se dotaknuti svakog od navedenih pojmova, ali ne mogu ulaziti u širinu opisa, s obzirom da bi me takvo što previše odmaklo od teme samih prosvjeda.

Upravo spomenuto suparništvo i konstantni strah od izbijanja nuklearnog sukoba odrazit će se na generacije studenata 1968. koje će osjećati odbojnost prema oba

¹Dukovski, 2012. str. 371.

²Dukovski, 2012. str. 371.

³Calvocoressi, 2003.

sustava. Konstantna utrka dvaju sustava, usporedbe, nametanja, natjecanja, suprotstavljanja, konstantna mogućnost izbijanja nuklearnog rata i potencijalne potpune katastrofe, konstantno zastrašivanje, represija, nesloboda, netolerancija; sve je to dovelo do otuđenosti mladih naraštaja, koji će s gnušanjem i gađenjem promatrati svijet u kojem žive i odrastaju. Odbacivanje rata karakteristično je obilježje studenata 1968., a potaknuto je stravičnim zločinima Drugog svjetskog rata, a naročito onih nacističkih, nakon kojih će studenti smatrati kako imaju obvezu podignuti glas svaki puta kada se suočavaju s nepravdom, u namjeri da se takvo što više nikad ne ponovi. U jednoj takvoj situaciji, studenti će kreirati svoj novi svijet, s novim načinima gledanja na stvari, novim načelima i idealima, novim uzorima, produbljujući generacijski jaz među sobom i svojim roditeljima, kao i njihovim roditeljima do neviđenih razmjera. Osim povijesnog konteksta u kojem dominira zasićenost hladnim ratom bitno je napomenuti uzor američkog pokreta za građanska prava na formiranje studentskih pokreta 1968.

2.2. Američki pokret za građanska prava

Studentski prosvjedi koji su se dogodili 1968. začetak ideja i uzore svojega djelovanja zasigurno dijelom duguju američkom pokretu za građanska prava, odnosno prvenstveno borbi crne rase za stjecanje građanskih prava. Naravno, američki pokret za građanska prava, neće biti jedini uzor generacija koje će eruptirati 1968. niti jedini izvor iz kojega će crpiti svoje ideje, ali zasigurno će poslužiti kao model studentskim pokretima za njihova djelovanja, jednako tako pomoći u izgradnji nekih od svjetonazora kojima će se voditi studenti 1968. godine.⁴

Američki pokret za građanska prava simbolično je počeo kada je 1. prosinca 1955. u Montgomeryju, saveznoj državi Alabama, gospođica Rosa Parks nakon što se umorna vraćala s posla odbila ustupiti svoje mjesto u autobusu bijelcu.⁵ Koristim riječ simbolično, budući da je nemoguće odrediti točno vrijeme kada je neki proces započeo, a kada završio, ali sigurno je da se javio puno ranije od navedene godine.

⁴Kurlansky, 2007.

⁵Morris, 1984.

Pedesetih godina zakoni o segregaciji nisu dopuštali miješanje crne i bijele rase u javnom prijevozu, već je svaka imala odvojen dio u autobusu u kojem se smjela voziti, ne dopuštajući da svatko sjedi na onome mjestu na kojemu želi. Ukoliko bi sva mjesta predviđena za bijelce bila popunjena, oni bi imali pravo zauzeti mjesto u za to predviđenom mjestu za crnce, dok obrnuta praksa nije bila moguća. Ovo je jedan od banalnijih primjera koji pokazuje do koje granice je segregacija bila besmislena, odnosno do koje mjere su se razlikovala prava crne rase u odnosu na bijelu rasu. Crnci su postepeno dobivali veća prava pred zakonom, međutim njihova borba trajala je desetljećima, ili barem do sedamdesetih godina 20. stoljeća. Prve organizacije koje su se borile za građanska prava crnaca bile su *NAACP – National Association for the Advancement of Colored People* i organizacija *CORE – Congress of Racial Equality*, iako u kontekstu studentskih prosvjeda 1968. nisu značajne kao druge koje ću spomenuti.⁶

Ono što se 60-ih godina sve više uočavalo, jeste podjela na nenasilna djelovanja crnaca s ruralnog Juga u borbi za građanska prava koja su polako postajala nasilna na urbanom i sve manje kompromisnom Sjeveru. Nenasilna djelovanja crnaca s Juga, uglavnom su usmjerena na djelovanje organizacije *SCLC - Southern Christian Leadership Conference* (Konferencija južnjačkih kršćanskih vođa) pod vodstvom Martina Luthera Kinga ml. Organizacija je utemeljena 1957. godine, a smatrali su da se do promjena dolazi prosvjednim marševima i nipošto nasilnim putem.⁷ Međutim, sve je više jačala druga strana koja je smatrala kako prosvjedni marševi nisu dovoljni i ne postižu željene rezultate. Mnogi su Kinga optuživali i često se nalazio na udaru kritika. Smatrali su kako prisvaja previše medijske pozornosti, iako ju ne zaslužuje. Ipak, činjenica je bila da je bio prirodno nadaren za nastupe u medijima, imao iznimne govorničke sposobnosti, što ga je prometnulo u jednog od nezaobilaznih vođa pokreta za građanska prava. Ono što su mu naročito spočitavali jeste to da prosvjedni marševi nisu dovoljno inovativni, ne donose željeni napredak, a vrijeme nenasilja je prošlost u koju nitko više ne vjeruje, naročito u to da može donijeti

⁶Kurlansky, 2007..

⁷Lichenstein, 1998.

korjenite društvene promjene. Promjene su nastupile, barem u načinu prosvjedovanja, posredstvom jedne druge organizacije, a to je organizacija *SNCC – Student Nonviolent Coordinating Committee* (Studentski nenasilni koordinacijski odbor),⁸ koji je istaknutu ulogu imao već 1960. godine. Kao što samo ime organizacije kaže, u početku je organizacija uistinu bila nenasilna i kao takva je pokušavala unijeti novitete u dotadašnje načine prosvjedovanja. Glavna inovacija 1960. godine bili su prosvjedi sjedenjem. Započeli su tako što su 1. veljače 1960. četvorica studenata s Poljoprivrednog i tehničkog fakulteta Sjeverne Karoline ušli u jednu robnu kuću u Greensborou u kojoj su kupili nekoliko stvari, a zatim sjeli u kafić namijenjen isključivo bijelcima u kojem su naručili kavu. Osoblje ih je odbilo poslužiti u skladu s odredbom lokala, a oni su ostali sjediti do zatvaranja. Sljedeći dan su se vratili s još desetoricom studenata i ostali sjediti cijeli dan. Dan za danom nastavilo je dolaziti sve više studenata, a za dva tjedna „prosvjedi sjedenjem“ proširili su se u Virginiju, Floridu, Južnu Karolinu i Tennessee, obuhvativši u konačnici petnaest gradova diljem Sjedinjenih Američkih Država.⁹ Takozvani „*sit-ins*“ oduševili su mnoge organizacije koje su se borile za građanska prava, a istovremeno su privlačili medije, javnost i ostatak svijeta svojom kreativnošću. Upravo će prosvjedi sjedenjem postati popularni za vrijeme studentskih prosvjeda 1968. Ovakav novi pristup prosvjedovanju, nadahnuo je Roberta Alana Habera, studenta na sveučilištu Michigan, da formira novu organizaciju pod nazivom *SDS – Students for a Democratic Society* (Studenti za demokratsko društvo). Oko Habera, okupili su se Sharon Jeffrey i Bob Ross koji su potekli iz tradicionalne ljevice pa je organizacija od tada bila usmjerena na socijalna pitanja i prava društva, naročito studenata. Podupirali su prosvjednike u Greensborou, kao i aktiviste koji su se na Jugu borili za građanska prava. Tako se u borbu za građanska prava uključio sve veći broj studenata. Skupini se također pridružio Tom Hayden, tadašnji urednik *Michigan Dailyja*, koji je trebao biti svojevrsan ideolog organizacije koji će 1962. na jednom skupu SDS-ovih aktivista u Port Huronu napisati „program za čitav naraštaj“,

⁸Kurlansky, 2007.

⁹Morris, 1984.

poznatiji pod imenom „Izjave iz Port Hurona“.¹⁰ U tom dokumentu Hayden po prvi puta upotrebljava pojam „nove ljevice“. Definiira je kao ljevicu koja ne podržava liberale jer im se ne može vjerovati. Također ne podržava komuniste jer su skloni autoritarnosti, kapitaliste jer ograničavaju ljudsku slobodu, antikomuniste jer vole zastrašivati. Nova ljevica poziva na stvaranje istinskog demokratskog društva u kojem će svi moći sudjelovati, a također osuđuju sve prisutnije korištenje vojne moći, naročito u Vijetnamskom ratu. Kao pripadnicima nove ljevice, sve će se više deklarirati studenti koji će prosvjedovati 1968. godine diljem svijeta.¹¹

1961. godine, SNCC je i dalje osmišljavao nove pristupe prosvjedovanja, a jedan od njih bio je tzv. „Vožnja slobode“. Glavni protagonisti vozili su se u autobusima, crnci u dijelu predviđenom za bijelce, i obrnuto. Međutim taktika nije bila odviše popularna, budući da bi crnci češće „izvukli deblji kraj“. Bili su premlaćivani, a mnogi su zbog takvih aktivnosti završili u zatvorima.¹² Mark Kurlansky navodi kako je 1963. godine u jedanaest saveznih država na Jugu održano 930 prosvjeda za građanska prava u kojima je uhićeno približno dvadeset tisuća ljudi. Među mladim ljudima koji su takvo što gledali na televiziji, takva borba za građanska prava zasigurno ih je oduševljavala, poticala na idealizam i aktivizam. Još jedna akcija SNCC-a, koja je bila veoma utjecajna, zvala se „Ljeto slobode u Missisippiju“. Zadaća te akcije bila je popisati crnačke glasače na Jugu, odnosno konkretno u Missisippiju, tako što će bijeli dobrovoljci sa Sjevera registrirati crne glasače.¹³ Među dobrovoljcima se naročito istakao Mario Savio, sin talijanskog tvorničkog radnika iz New Yorka koji je studirao na Berkeleyju filozofiju. Odlazio je od vrata do vrata, uvjeravajući crnce da im neće nauditi i da ih želi registrirati u popis glasača, odvođeci ih do obližnjeg grada, izlažući njihove živote opasnosti. Na taj način zaista možemo reći da se zalagao da crna rasa ostvari svoja građanska prava, a napose

¹⁰Oppenheimer, 1989.

¹¹Kurlansky, 2007.

¹²Andrews, 2018

¹³Kurlansky, 2007.

prava sudjelovanja u političkom odlučivanju.¹⁴ Potaknut svojim aktivnostima i iskustvima iz Mississippija, kada se vratio na Berkeley, postao je glasnogovornikom nove organizacije, *Pokreta za slobodu govora*. Pokret je postao popularan nakon zauzimanja Sproul Halla, zgrade u sklopu sveučilišta Berkeley, što je rezultiralo masovnim uhićenjima studenata. Tada je Mario Savio održao govor koji će inspirirati brojne studente, a naročito one koji će se 1968. boriti za svoja prava. Rekao je: „ U određenom trenutku rad stroja postaje toliko oduran, duboko u čovjeku izaziva mučninu, da više ne možete sudjelovati, da više ne možete sudjelovati čak ni prešutno, pa morate položiti tijelo na prijenosni mehanizam i zupčanike, na ručice i poluge, na cijeli sklop, i morate ga nekako zaustaviti. A ljudima koji njime upravljaju, ljudima u čijem je vlasništvu, morate nekako dati do znanja da, ne budete li slobodni, stroj više uopće neće funkcionirati.“¹⁵ Posredstvom Savia, pokret za građanska prava i studentski pokret postali su znatno povezaniji nego prije, a Savio je budućim generacijama studenata bio izrazita inspiracija i uzor kojeg su iznimno cijenili.

Iste, 1964. godine, održala se konvencija Demokratske stranke u Atlantic Cityju, a u kontekstu borbe za građanska prava značajna je zbog toga što su predvodnici liberala te iste stranke odbili dodijeliti mjesta predstavnicima Slobodarske stranke Mississippija. Za razliku od Martina Luthera Kinga koji je uvijek bio pun strpljenja, SNCC je izgubio vjeru u suradnju s bilo kime iz bjelačke elite. Vođa SNCC-a, Stokley Carmichael iduće je godine osnovao stranku koju je nazvao *Crne pantere*, a upravo iz ovog naziva je izveden pojam „crne moći“, odnosno „Black Power“, koji će u idućim godinama biti sve značajniji.¹⁶ Budući da na navedenoj konvenciji nisu bili prihvaćeni predstavnici Slobodarske stranke Mississippija, pokret za građanska prava od tog trenutka je postao sve radikalniji i taktika se iz nenasilja počela mijenjati u taktiku nasilja. Sama riječ „black“, bila je za to vrijeme revolucionarna i sama po sebi dala je naslutiti da će nadolazeće vrijeme biti manje kompromisno,

¹⁴McAdam, 1986.

¹⁵Kurlansky, 2007. str. 110

¹⁶Morris, 1984.

budući da se do tada koristila riječ „negro“ ili „colored“. Prosvjednici su shvatili kako, žele li biti zapaženi i doći do određenih pomaka, moraju privući medije koji će izvijestiti javnost o kaotičnom društvenom stanju koje vapi za promjenama. Dakle, postavljalo se pitanje je li uopće došlo do prosvjeda, ako mediji nisu izvijestili o njima? Uloga medija 60-ih godina, a naročito televizijskih medija, bila je vrlo značajna. Bio je to medij koji je bio nov, tek je stasao i nalazio se u svojim začecima. Neki mediji bili su kontrolirani od strane vladajućih elita, međutim još uvijek je to bilo u puno manjoj mjeri nego recimo danas kada su sustavi za kontrolu bilo kojeg oblika poprilično napredovali. U svakom slučaju, prosvjednicima je vrlo brzo postalo jasno, da moraju privući pažnju medija. S vremenom je i pobornicima nenasilja i pobornicima nasilja postalo jasno da se prostor u medijima ipak lakše dobiva nasilnim djelovanjem i nasilnom retorikom. Televizija jednostavno voli akciju, voli uzbuđenje, sukobe, dramatiku. Martin Luther King čak se potužio da je sama televizija izrodila nasilje među crnačkim vođama. Ali, moram napomenuti kako je ta ista televizija učinila da se Martin Luther King istakne kao jedan od vodećih vođa američkog pokreta za građanska prava. Kako god bilo, prosvjednici svjesni činjenice sve veće rastuće uloge televizije, 1965. u Selmi odlučili su se isprovocirati snimatelje da počnu snimati. I to tako što će žena Annie Lee Cooper udariti šerifa, koji će potom nasrnuti na nju, a snimatelji će zakašnjelom reakcijom snimiti tek dio u kojem šerif udara palicom bespomoćnu ženu.¹⁷ Sljedeći dan, fotografija će se pojaviti na naslovnica tiskovina diljem SAD-a. Od tog trenutka, većini vođa pokreta je postalo jasno da moraju pribjeći, ako ne nasilju, onda barem metodama koje će dovesti do nasilnih reakcija. Stokely Carmichael tako je sve više proučavao djelovanja nasilnih organizacija, primjerice organizacije *Mau Mau* iz Kenije koja se protivila britanskom imperijalizmu na prostoru Kenije, dok je Martin Luther King koji je proučavao djelovanje Mahatme Gandhija i dalje vjerovao u polagano dozrijevanje promjena koje treba strpljivo čekati u skladu s demokratskim sustavom.¹⁸ Ipak, porastao je broj nasilnih reakcija i prosvjeda obilježenih neredima,

¹⁷Kurlansky, 2007.

¹⁸Kurlansky, 2007.

a naročito se ističu nemiri u Los Angelesu, u četvrti Watts, u kojima je u kolovozu 1965. godine poginulo 34 osoba. Također, 1967. godine dogodili su se sukobi prosvjednika i policije u Detroitu u kojima je poginulo 43 osobe. 1967. godina bila je do tada rekordna godina po broju nasilnih pobuna, a osim navedenih značajnije su one u Bostonu, Kansas Cityju i Newarku.¹⁹Te iste godine, na čelo SNCC-a dolazi Hubert „Rap“ Brown, koji će poticati nasilje još više od Carmichaela i koji će „Black power“ dovesti na loš glas, rukovodeći strahom i nasiljem i u 1968. godini.

Izuzev prosvjeda crne rase u borbi za građanska prava, sve su češći antiratni prosvjedi koji kritiziraju rat kojeg Sjedinjene Američke Države vode protiv Sjevernog Vijetnama. Od 1948. do 1954. protiv Vijetnama će ratovati Francuzi, da bi 1954. godine došlo do podjele Vijetnama na Sjeverni Vijetnam pod vlašću komunističkog vođe Ho Ši Mina i njegove gerilske vojske, Vijetkong, i Južni Vijetnam kojeg su vodile antikomunističke skupine, u kojem će šezdesetih godina glavnu riječ voditi američka vojska.²⁰ Rat je sve više iscrpljivao američko gospodarstvo, iz tjedna u tjedan donoseći sve veći broj žrtava, a najveći teret rata nosili su obični građani koji su plaćali porez i bili mobilizirani u rat koji su sve manje shvaćali. Cilj toga rata, koji se trebao suprotstaviti komunističkom širenju i ideologiji, ljudima je postajao sve apstraktniji i nejasniji. Ljudi su bili zasićeni ratom, mnogi od njih još uvijek su zacjeljivali rane i sjećanja Drugog svjetskog rata, jednom riječju priželjkivali su mir koji se činio prijeko potrebnim. Ono što je posebno pridonijelo nepopularnosti rata, svakako je bio već spomenuti razvoj televizijskog medija koji je po prvi puta ljudima omogućio da uistinu vide što je to rat i kako on zapravo izgleda, donoseći snimke žrtava direktno s mjesta događaja. Tiskani mediji također će početi upotrebljavati fotografije u boji, a među najpoznatijima bile su fotografije „Zatvorenik“, „Smrt“ i „Smaknuće“, fotografa Eddieja Adamsa. Na taj način ljudi su po prvi puta u povijesti iz svog dnevnog boravka mogli promatrati prizore rata, uviđajući sve njegove grozote, strahote i potpuni besmisao ovog zastrašujućeg fenomena. Ovaj razvitak televizijskog medija, napose televizijskih

¹⁹Ransford, 1968.

²⁰Kurlansky, 2007.

vijesti, do izražaja će doći 1968. godine donoseći dvije inovacije koje će od tad u potpunosti zaživjeti.²¹ Prva inovacija tiče se video–vrpce koja će zamijeniti šesnaestmilimetarski crno–bijeli film. Za razliku od filma, video–vrpca je puno jeftinija, moguće ju je upotrijebiti više puta i ne treba je razvijati prije emitiranja. Dakle, bila je puno praktičnija, a snimatelj je mogao snimati momentalno, bez prethodne pripreme i promišljanja kada i što će snimiti. U svakom trenutku bio je spreman i akcija je mogla početi čim je situacija ukazala na mogućnost akcije. Druga inovacija odnosi se na satelitske prijenose uživo s mjesta događaja. Prvi sateliti koji su šezdesetih donosili prijenose uživo, nisu bili geostacionarni, da bi već 1968. bili dovoljno razvijeni da oblikuju nove globalne generacije ljudi, naročito studenata. Studentski prosvjedi 1968. bit će tako produkt novog globalnog doba i posredstvom televizije učiniti da iznikne jedna od prvih globalnih generacija studenata sa sve širom svijesti o onome što se događa u svijetu, koja shvaća kako on zapravo izgleda i što drugi čine u njemu; stoga će jasno biti svjesni postojanja onoga što će kanadski filozof i teoretičar medija Herbert Marshall McLuhan nazvati „globalnim selom“ i shodno tome osjećati povezanost i međuovisnost svijeta i sebe samih.²²

Sve navedeno, dovesti će do prvih antiratnih prosvjeda u Sjedinjenim Američkim Državama, konkretno travanjskog prosvjeda 1965. u Washingtonu gdje će organizacija Students for a Democratic Society privući 20 000 ljudi. Antiratne prosvjede također će od 1967. organizirati *National Mobilization Committee to End the War in Vietnam* (Nacionalni mobilizacijski odbor za okončanje rata u Vijetnamu), ili tzv. Mobe, okupivši desetak tisuća na mirnim prosvjedima u San Franciscu.²³ U jesen te iste godine 10 000 prosvjednika u Oaklandu sukobilo se s policijom koja nije ostala dužna, pretvarajući antiratne prosvjede iz mirnih u nasilne, ponovno se udaljavajući od taktike nenasilja koju je zagovarao Martin Luther King. Od 1967. godine Martin Luther King se osim u borbi za građanska prava crnaca počeo sve više isticati i u borbi za okončanje rata u Vijetnamu. Mobe-ov vođa, David

²¹Kuhn, McAllister, 2006.

²²Durham Peters, Simonson, 2004.

²³Kurlansky, 2007.

Dellinger htio se tada udružiti s Kingom što su mu mnogi bijelci zamjerali jer su smatrali kako nije legitimno da se crnci miješaju u vanjsku politiku SAD-a. U antiratnim prosvjedima sve je više sudjelovalo studenata, a na sveučilištu Wisconsin studenti su prosvjedovali sjedenjem protiv korporacije Dow Chemical koja je proizvodila napalm koji se sve učestalije koristio u Vijetnamskom ratu. Prema podacima *Nacionalne udruge studenata (NSA)*, od sedamdeset i jednog prosvjeda održanog na šezdeset i dva sveučilišta 1967. godine, dvadeset i sedam je bilo protiv Dow Chemicala, a od ukupnog broja samo jedan se odnosio na kvalitetu školovanja, dok su svi ostali bili usmjereni protiv rata u Vijetnamu.²⁴ Potkraj listopada 1967. godine, održan je još jedan antiratni prosvjed kojem su nazočili Jerry Rubin, aktivist s Berkeleyja, i njegov prijatelj Abbie Hoffman. Abbie Hoffman tada je rekao kako će izazvati levitaciju Pentagona tako što će nad njime provesti obred egzorcizma. Njih dvojica kasnije će formirati pokret *yippie*, aludirajući na tadašnje hipije (*hippies*), da bi tek kasnije usklik pretvorili u kraticu nove stranke, *Youth International Party* (Međunarodna stranka mladih).²⁵ Abbie Hoffman bio je jedan od rijetkih ljudi šezdesetih koji je u potpunosti shvatio važnost medija i kako se ponašati u skladu s novim televizijskim dobom. Znao je pridobiti pažnju javnosti i tako popularizirati i omasoviti svoj pokret i plasirati svoja uvjerenja. Osim ratu u Vijetnamu, protivio se kapitalizmu i materijalizmu, zastupao stavove „nove ljevice“, a često je u svojim nastupima spaljivao novac u znak protesta. Izrazito se trudio da bude u skladu s vremenom u kojem je živio, pratio je trendove, modu, medije i htio je okupiti što veći broj mladih oko sebe. Sudjelovao je u antiratnim prosvjedima, oformio grupu *The Flower Brigade* (Cvjetnu brigadu), grupu hipija koji su se priklanjali antiratnom pokretu.²⁶ Njegov lik doći će naročito do izražaja 1968. godine pa će o njemu još biti govora u sljedećem poglavlju.

²⁴Huxman, Bruce, 2009.

²⁵Kurlansky, 2007.

²⁶Kurlansky, 2007.

3. STUDENTSKI PROSVJEDI 1968.

3.1. Općenito

Kao što je rečeno, ono što je oblikovalo studente prosvjednike 1968. godine, svakako je sve intenzivniji razvoj televizijskog medija, ali i medija uopće. Studenti 1968. bit će jedna od prvih generacija studenata odraslih uz televiziju, koji će upravo zahvaljujući njoj postati sve svjesniji nadolazećeg globalnog doba u kojem se do korjenitih promjena dolazi upravo pravilnim razumijevanjem nove uloge i funkcije medija, naročito njene sve značajnije propagandne funkcije. Posredstvom medija, studenti će osjećati nekakvu nevidljivu nit i neobjašnjivu energiju koja će ih natjerati da se osjećaju kao jedno povezano tijelo, tijelo kozmopolitskog karaktera, koje jedino zajedničkim snagama može mijenjati društvo u kojem žive, neovisno o ideologiji i svjetonazoru kojeg elite tog istog društva zastupaju.²⁷ Upravo će zbog tog kozmopolitskog karaktera i globalne povezanosti studenata, prosvjedi 1968. biti specifični, odnosno drugačiji i različiti u odnosu na nekakve druge revolucionarne godine u povijesti, primjerice 1848. godinu. 1968. godina jedina je revolucionarna godina u povijesti koja je uspjela zahvatiti cijeli svijet. Prosvjedi su se održavali u Poljskoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Čehoslovačkoj, Njemačkoj, Francuskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Španjolskoj, Italiji, Jugoslaviji, Rumunjskoj, Japanu, Meksiku, Brazilu, Argentini, Čileu, Ekvadoru, Urugvaju, Egiptu, Južnoafričkoj Republici, pa čak i u SSSR-u, ili na malenom Haitiju.²⁸ Ono što je još fascinantnije, jeste to da su se u različitim dijelovima svijeta ljudi pobunili protiv različitih stvari, što pokret čini vrlo jedinstvenim. Zajednička poveznica bila je upravo zajednička želja za zajedničkom pobunom. Osim toga, ono što se čini kao poveznica svih studentskih prosvjeda i pokreta 1968., kao i generacija koje su se pobunile, jest osjećaj sve veće otuđenosti od službenog poretka, odbacivanje istoga, kao i svih oblika autoriteta, institucija, političkih stranaka i njihovih vođa. Ono što je pridonijelo takvom fenomenu, zasigurno je hladnoratovska politika i ideologija koja je natjerala ljude da postanu skeptični i prema kapitalističkom i prema

²⁷Huxman, Bruce, 2009.

²⁸Kurlansky, 2007.

komunističkom načinu gledanja na stvari. Kao što sam već rekao, uzor ili bolje rečeno model kojeg će primijeniti studenti u svojim prosvjedima 1968. bit će onaj iz američkog pokreta za građanska prava. Prosvjedi sjedenjem i prosvjedni marševi tako će postati uobičajenom pojavom 1968. Taktika prema kojoj je najbolje potaknuti nasilne reakcije radi privlačenja medija, također će se naširoko primjenjivati diljem svijeta 1968. godine. Antiratni prosvjedi po uzoru na one u SAD-u, zahvatit će također veliki dio svijeta. Glavni akteri pokreta za građanska prava postat će junaci u očima novih naraštaja, jednako kao i mnogi drugi intelektualci koji će biti nepresušan izvor novih ideja. Mladi, koji će se u političkom smislu smatrati prvenstveno pripadnicima nove ljevice tako će biti dio jednog sasvim novog kulturnog okruženja, a kako bi što preciznije dočarao jednog buntovnika toga vremena morat ću nešto reći i o tom kulturnom okruženju unutar kojeg su stasali.

3.2. Kulturno okruženje budućih prosvjednika 1968.

Već sam ranije napisao da je na studente koji će izaći na ulice 1968. godine utjecalo više faktora i više uzora, a osim spomenutih svakako valja spomenuti još neke čimbenike, kao i čitav niz ljudi koji su svojim promišljanjem stvorili jedno novo kulturno okruženje koje će ostaviti veliki utjecaj na mlade naraštaje. Također sam napisao kako njihovi junaci nipošto nisu bili političari, državnici, generali i autoriteti raznih vrsta, već, budući da se radi o studentima koji bi na neki način trebali postati intelektualcima i nositeljima drugačijeg društva, pisci, filozofi, revolucionari, glazbenici, i svi oni koji su odudarali od konvencionalnih predvoditelja elitne skupine društva.

Od književnika, poseban status kod mladih imao je Albert Camus, francuski pisac naročito poznat po eseju „Mit o Sizifu“, kao i romanima „Kuga“ i „Stranac“.²⁹ U eseju „Mit o Sizifu“ i romanu „Stranac“, nadasve dominiraju teze o besmislenom i apsurdnom položaju čovjeka u odnosu na sebe samoga, a jednako tako i u odnosu na društvo u kojem pojedinac nikako ne uspijeva ostvariti sebe. Zbog toga su ga često

²⁹Kurlansky, 2007.

povezivali s filozofima egzistencijalizma, iako on sam sebe nije smatrao dijelom te skupine. U romanu „Kuga“, bavio se liječnikom koji nastoji osloboditi društvo od nove bolesti koju je tek otkrio, ugrožavajući pritom svoj život i život svoje obitelji. Mladi su ovu knjigu koristili kako bi opravdali aktivizam i djelovanje protiv društvene ustaljenosti. Osim Camusa, među studentima je bio popularan i Eldridge Cleaver, naročito njegova knjiga eseja „*Soul on Ice*“ koja je izdana 1968. godine i koja kritizira američko društvo 60-ih godina.³⁰ U mladosti je bio poprilično buntovan zbog čega je boravio neko vrijeme i u zatvoru, a zaslužan je za sklapanje kalifornijskog saveza između Stranke mira i slobode koju predvodi bjelačka nova ljevica i Crnih pantera koju predvodi crnački vođa stranke Bobby Seale. Tako se i on sve više uključuje u pokret za građanska prava, da bi već 1969. godine pobjegao na Kubu, a potom u Alžir, budući da je bio optužen za sudjelovanje u jednoj pucnjava u Oaklandu u kojoj su sudjelovali i pripadnici Crnih pantera. Još jedno popularno ime među studentima svakako je Hermann Hesse, njemački spisatelj izričiti pacifist. Izbjegao je mobilizaciju u Prvom svjetskom ratu prešavši iz Njemačke u Švicarsku, a upravo se njegov antiratni stav svidio mladima šezdesetih godina. Popularnost među mladima pridobio je i romanima u kojima dominiraju motivi ljudske otuđenosti u društvu, kao i azijskog misticizma i budizma, sve privlačnijih kod novih generacija. Možda najpopularniji, bio je roman „Stepski vuk“, a jedna rock skupina 1967., poznata po hitu „Born to be wild“, nazvala se upravo *Steppenwolf*.³¹ Valja još spomenuti Normana Mailera, Regisa Debraya, Herberta Marcusea, Frantza Fanona. Norman Mailer 1967. sudjelovao je na antiratnom prosvjedu na kojem je Abbie Hoffman obećao izazvati levitaciju Pentagona, a nakon kojeg je napisao knjigu „Vojske noći“. Poznat je postao i po knjizi „Goli i mrtvi“, a mladima se svidio zbog svojeg izrazito kritičkog stava prema američkom društvu i ratu u Vijetnamu. Regis Debray popularnost je stekao ponajviše zahvaljujući knjizi „Revolucija u revoluciji“. U njoj podupire kubansku revoluciju i novi pristup revoluciji, koji se temelji na tezi da revolucije započinju preuzimanjem inicijative, nasuprot teze o sporom

³⁰McKissick, 1969.

³¹Cooper, Cooper, 2008.

dozrijevanju revolucije koju zastupaju marksističko-lenjinističke teorije karakteristične za zemlje Varšavskog pakta.³² Herbert Marcuse, autor „Čovjeka jedne dimenzije“ i knjige „Eros i civilizacija“, bio je jedan od najznačajnijih filozofa toga vremena.³³ Najviše se isticala njegova ideja o „velikom odbijanju“, odnosno o situaciji u kojoj čovjek mora „reći ne“ svemu onome što ne podržava. „Eros i civilizacija“, uvelike je utjecala na sve prisutniju seksualnu revoluciju šezdesetih koja će opravdavati otvorenost ka seksualnim užicima bez osjećaja krivnje. „Čovjek jedne dimenzije“ progovarati će o tehnologiji, njenom napretku i razvitku, kao i o tehnološkom društvu u kojem pojedinci gube sebe, svoj osobni stav i identitet, postajući dijelom konformističkog i plitkog društva. Popularan među mladima bio je i Frantz Fanon, francusko-alžirski pisac i psihijatar, autor veoma popularne knjige „Prezreni na svijetu“.³⁴ U njoj se bavi pitanjima kolonijalne vlasti, svrgavanja iste, kao i posljedicama koje donosi kolonijalistička politika, a sve to na primjeru alžirske borbe za neovisnost početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Kao netko tko je i sam bio predvodnikom alžirske borbe protiv francuskog kolonijalizma, utjecao je na niz ljudi koji su se borili za građanska prava u SAD-u, ali jednako tako i na niz studenata koji su u alžirskoj i kubanskoj revoluciji vidjeli uzor kako se oduprijeti ustaljenom poretku svijeta.

Uz prozne književnike, od 1968. sve su popularniji bili i pjesnici.³⁵ Izdvojit ću Roberta Lowella, američkog pjesnika i pacifista koji je prisustvovao na brojnim antiratnim skupovima, kao i predizbornim kampanjama predsjedničkog kandidata 1968. godine, Eugenea McCarthyja. 1968. godina je bila izborna godina u Sjedinjenim Američkim Državama, a jedan od kandidata koji se protivio ratnoj politici tadašnjeg predsjednika Lyndona Johnsona bio je upravo McCarthy. Kontroverzan, ali vrlo popularan bio je Allen Ginsberg, koji je također bio pacifist, a propagirao je i konzumaciju drogi, homoseksualnost, budizam i

³²Kurlansky, 2007.

³³Kellner, 2007.

³⁴Kurlansky, 2007.

³⁵Kurlansky, 2007.

hinduizam. Spomenuti ću i indijskog gurua Mahesha Yogija koji si je nadjenao nadimak Maharishi što znači „veliki mudrac“. Kada se 1968. doselio u Sjedinjene Američke Države popularizirao je indijsku odjeću i glazbu, jednako kao i istočnjačku filozofiju i religiju. Zagovarao je „transcendentalnu meditaciju“, utjecao na The Beatlese, The Beach Boyse, kao i mlade širom svijeta. Za razliku od Ginsberga, protivio se drogama i poticao mlade na mobilizaciju. Utjecajan i popularan bio je i LeRoi Jones (Amiri Baraka), Rod McKuen, William Burroughs, Jack Kerouac i brojni drugi. Jedan od najpopularnijih pjesnika istočnog bloka bio je ruski pisac Jevgenij Jevtušenko, koji je otvoreno kritizirao Sovjetski Savez, a u pjesmi „Babi Yar“ progovorio je o pokolju velikog broja Židova kojeg su Sovjeti vješto skrivali. Popularni su bili i pjesnici koji su bili žrtve Prvog svjetskog rata, primjerice Wilfred Owen, Rupert Brooke, Guillaume Apollinaire.³⁶

Što se tiče kantautora, najpopularniji tekstovi zasigurno su bili oni koje su napisali John Lennon, Paul McCartney, Bob Dylan, Jim Morrison, Paul Simon i Art Garfunkel. Jako je teško nabrojati sve glazbenike i njihove skupine koje su oblikovale mlade naraštaje šezdesetih, budući da se radi o iznimno plodnom razdoblju, prvenstveno rock glazbe. R. Stilwell, engleski profesor glazbe, u svojem djelu *Glazba revolucije mladih*, opisao je to na sljedeći način „crni ritam i blues i bijela country glazba oženili su se u južnom SAD – u i rodili Rock and Roll, svijetlo mladenačke energije koja je prekinula slijepilo samozadovoljnog i konzervativnog poslijeratnog društva.“³⁷ Rock glazba, studenti i sveučilišta u šezdesetima bili su sve povezaniji. U prilog toj tvrdnji govori činjenica da 1968. godine na sveučilišno tržište od svih koncertnih aktivnosti otpada više od 70%.³⁸ Također studenti čine najviši udio onih koji kupuju gramofonske ploče. Rock glazba sve je više uz sebe vezivala i povezanost s drogom, seksom i čitavim nizom novih trendova i novih načina razmišljanja i življenja. Uz ranije spomenute glazbenike, sve popularnije su Joan Baez, Joni Mitchell, Janis Joplin. Također glazbenici Niel Young, Carlos

³⁶Kurlansky, 2007.

³⁷Stilwell, 2004. str. 418.

³⁸Kurlansky, 2007.

Santana, Jimi Hendrix. Od skupina ću spomenuti The Beatles, The Beach Boys, The Rolling Stones, The Doors, The Who, Creedence Clearwater Revival, Cream, Jefferson Airplane, Grateful Dead, itd.³⁹

Mogao bi se ovdje navesti još čitav niz književnika i pjesnika, glazbenika, glumaca, redatelja, sportaša i sl. Međutim, kako ne bi previše odmakao od teme samih studentskih prosvjeda 1968. godine, zaustavit ću se na vrijeme. Također su zanimljivi fenomeni raznoraznih kontrakultura, naročito hipija, fenomen rock glazbe, glazbenika, njihovih skupina, kao i ostalih žanrova glazbe. Zanimljiva je sve veća popularnost korištenja opojnih sredstava, prvenstveno marihuane i LSD-a, razvoja avangardnog kazališta, filmske kulture, feminističkog pokreta, drugačijeg poimanja seksualnosti, sloboda, morala, mode, itd. Brojni studenti, pripadnici nove ljevice, bit će fascinirani likom kubanskog revolucionara, Ernesta Che Guevare. Budući da je broj utjecaja iznimno širok i opsežan, naprosto nisam u mogućnosti svemu posvetiti jednaku pažnju jer bi to značilo postepeno udaljavanje od onoga što je ključno u ovom radu, a to su studentski prosvjedi 1968. i njihove posebnosti po različitim državama. Stoga ću prijeći na iznošenje samih studentskih prosvjeda po zemljama, također donoseći presjek onih za koje osobno smatram da su najznačajniji i najvažniji, ili barem najkomentiraniji s obzirom na njihovu zastupljenost u literaturi.

3.3. Poljska

Situacija u Poljskoj šezdesetih godina bila je daleko od idealne, međutim određene slobode, s obzirom na ostatak zemalja istočnog bloka pod nadzorom Sovjetskog Saveza, itekako su bile moguće. Stoga, do 1968. godine malo je tko vjerovao u mogućnost uzleta studentskog pokreta, a naročito studentskih prosvjeda protiv represivnog komunističkog režima. Šezdesetih godina Poljskom je upravljao Wladyslaw Gomulka, koji je od 1956. godine kada je ponovno izabran za prvog čovjeka poljske vlade, započeo gradnju poljskoga puta u socijalizam.⁴⁰ Gomulka je od Sovjeta uspio dobiti određene ustupke i prava, poput prava na slobodno putovanje

³⁹Stilwell, 2004.

⁴⁰Dukovski, 2012.

u inozemstvo. Jednako tako, iako je cenzura medija bila prisutna, zapadnjački tiskani mediji mogli su se slobodno čitati diljem Poljske. Ipak, činjenica je bila da sustav nije bio demokratski. Prava sloboda djelovanja i govorenja nije postojala. Unutarnje nezadovoljstvo u zemlji je zato postojalo, iako prvenstveno zbog lošeg gospodarstva, a osim tog problema, Gomulka je imao određenih problema s Moskvom, kao i s generalom Mieczyslawom Moczarom koji ga je godinama pokušavao zamijeniti na vlasti.⁴¹ 1967. godine Moczar je iznio navodne prijepise telefonskih razgovora poljskih dužnosnika vlasti koji su čestitali izraelskom veleposlanstvu na pobjedi Izraela nad Arapima u Šestodnevnom ratu. Problem je bio u tome što su Arape podupirali Sovjeti, u vidu naoružanja i financijske pomoći, a Izraelce Amerikanci, pa je tako čin poljskog pružanja podrške Izraelu u očima SSSR-a bio kontrarevolucionaran i izdajnički. Stoga je Gomulka, kako ne bi došlo do posljedica i nepotrebnog zaoštavanja odnosa sa Sovjetima, započeo „anticionističku kampanju“ kojom je s visokih pozicija vlasti uklonio Židove i optužio ih za protudržavno djelovanje.⁴² Od tada će svako protudržavno djelovanje, odnosno bilo koje djelovanje za koje država bude smatrala da je protudržavno, biti objašnjeno tako što će se okriviti Židove za urotu protiv poljske države. Konkretno, mediji će ček i za skore studentske prosvjede reći da su ih iskovali studenti židovskog podrijetla s urotničkim namjerama usmjerenim prema Poljskoj.

Malo tko je očekivao da će pored spomenutih problema, probleme poljskoj vlasti zadavati i studenti. Naročito ako uzmemo u obzir da se ovdje radi o povlaštenoj komunističkoj mladeži proizašloj iz komunističkih obitelji koje su bile odane partijskoj strukturi vlasti. Međutim, ta ista komunistička mladež imala je sve manje poveznica sa svojim roditeljima. Generacijski jaz bio je dublji no ikad. U vremenu u kojem su živjeli, studenti su vrlo dobro baratali novom tehnologijom. Poznavali su medije, čitali strane novine, koje kao što sam napomenuo nisu bile zabranjene, i veoma dobro znali što se događa u drugim krajevima svijeta. Znali su i za raznorazne zapadnjačke novitete, naročito modne i glazbene, uviđajući da su neslobodniji od

⁴¹Kurlanski, 2007.

⁴²Hammel, 2010.

svojih vršnjaka sa zapada. Znali su za američki pokret za građanska prava i njihove lidere, prosvjede sjedenjem, kao i antiratne prosvjede. Veliki dio informacija dolazio je i od strane poljskih medija, vrlo vjerojatno zato da se odvraća pažnja od unutarnjih problema države. Studenti su također znali za rođenje studentskog pokreta u susjednoj Čehoslovačkoj, jednako kao što su i studenti u Čehoslovačkoj znali za rođenje poljskog studentskog pokreta. 1965. godine poljski studenti Jacek Kuron, Karol Modzelewski i Adam Michnik napisali su otvoreno pismo u kojem vladajući sustav nazivaju „prijevarom bez pravde i slobode“.⁴³ Pismo je dospjelo do jednog poljskog novinara koji je pisao i živio u Francuskoj pa je distribuirano u 5000 primjeraka i prevedeno na više jezika. Nakon toga akteri su završili u zatvoru, a studentski pokret se proširio Varšavskim sveučilištem. Pokret je bio gotovo neznatan i nedovoljno utjecajan, ali onda je na scenu stupila poljska vlada. U siječnju 1968. U Varšavi se izvodila dramska predstava „*Dušni dan*“, poljskog pjesnika Adama Mickiewicza. Radilo se o kulturnoj predstavi čiji se sadržaj učio u poljskim školama i koja je kao takva bila dijelom poljske nacionalne kulture. Predstava iz 1968. donijela je nešto drugačiji pristup od dotadašnjih, što je bilo u skladu sa sve većim procvatom avangardnog kazališta. Novi pristup imao je nešto naglašenije vjerske stavove nego inače. Na to je poljska vlada reagirala veoma neuobičajeno zabranivši jednu od najpopularnijih nacionalnih predstava i najavivši datum 30. siječnja, kao datum zadnjeg izvođenja.⁴⁴ Toga dana nakon predstave, 300-tinjak studenata Varšavskog sveučilišta i Nacionalne kazališne akademije započelo je prosvjede ispred Nacionalnog kazališta. Na prosvjednike se obrušila policija mlativši ih palicama, a pridružili su im se i neki od obližnjih radnika, da bi u konačnici završilo privođenjem 35 studenata. Mediji su o incidentu izvijestili javnost tek nakon što su Adam Michnik i Henryk Szlajfer prethodno obavijestili strane medije koji su vijest doveli do tada popularnog Radia Slobodna Europa, emitiranog u Poljskoj. Nedugo zatim njih dvojica bit će izbačena sa sveučilišta, a kao što sam već ranije napisao, poljska vlada će za sve optužiti cioniste.

⁴³Kurlansky, 2007.

⁴⁴Kurlansky, 2007.

Prosvjedi su se nastavili, spontano širili i postali sve intenzivniji u ožujku 1968.godine. Dana 8. ožujka studenti Varšavskog sveučilišta došli su do rektorovog ureda i počeli vikati: „Nema studiranja bez slobode !“.⁴⁵ Policija ih je brutalno pretukla, da bi već sljedećeg dana od početnih nekoliko stotina studenata njih 20 000 bilo na ulicama Varšave. Već spomenuti Kuron, Modzelewski i Michnik bili su uhićeni. 11. ožujka studenti su se okupili ispred sjedišta Komunističke partije Poljske i započeli demonstracije. Policija je ponovno intervenirala, a borbe s policijom potrajale su skoro osam sati. Prosvjedi su se od tog trenutka raširili diljem Poljske, od Gdanska, Poznana, Krakowa, do Wroclawa i Lodza. Studenti su po uzoru na prosvjednike iz SAD-a pozivali ljude da im se pridruže, prvenstveno radnike, međutim oni nisu imali razumijevanja za povlaštenu mladež koju su smatrali razmaženom manjinskom skupinom elite. Nazivali su ih huliganima, pustolovima, djecom bogataša, cionistima. Iduća dva tjedna studenti će organizirati prosvjedne marševe, bojkote, kao i već općepoznate prosvjede sjedenjem diljem Poljske. Ono što je potaknulo studente na prosvjede bili su i događaji u Čehoslovačkoj, koja je dolaskom Alexandera Dubčeka postajala sve liberalnijom, dok su se poljski studenti osjećali sve neslobodnijima. Ipak glavni razlog su vrlo vjerojatno nasilne reakcije poljske policije, kao i represija vlasti koja je u studentima razbuktavala vatru i buntovništvo. Represivni organ je pokret povezao sa Židovima, i svakog dana ih svrgavao sa svih bitnih funkcija društva, što je bilo veoma zastrašujuće, naročito ako uzmemo u obzir relativno svježije rane holokausta. 24. ožujka katolički biskupi objavili su pismo podrške studentskom pokretu ističući da se pokret „bori za istinu i slobodu, a to je prirodno pravo svakog ljudskog bića“.⁴⁶ Studenti nove ljevice i Katolička crkva tako su po prvi puta bili na istoj strani. 28. ožujka održane su u Varšavi posljednje demonstracije, nakon kojih je vlada zatvorila osam fakulteta unutar Varšavskog sveučilišta i isključila tisuću studenata sa studija, što je bila sedmina svih studenata. Veliki broj studenata je završio u zatvoru, što je dovelo do gašenja studentskog pokreta.

⁴⁵ Atkins, 1969.

⁴⁶ Kurlansky, 2007.

3.4.Njemačka

Ako nekome nije odviše jasan fenomen hladnog rata i hladnoratovske politike, trebao bi samo proučiti stanje u Njemačkoj nakon Drugog svjetskog rata. Bila je to zemlja koja je direktno s mjesta događaja, najbolje od ijedne države, mogla svjedočiti o hladnoratovskom razdoblju i okruženju nastalom nakon 1945. godine. Već tada, kroz okupacijska područja postojala je američka, francuska, britanska i sovjetska Njemačka, da bi 1949. nastala Zapadna Njemačka (Savezna Republika Njemačka) sa središtem u Bonnu i Istočna Njemačka (Njemačka Demokratska Republika) sa sjedištem u Berlinu.⁴⁷Zapadna Njemačka bila je pod protektoratom Sjedinjenih Američkih Država, od 1954. postavši dijelom NATO-a i kapitalističkog sustava. S druge strane Istočna Njemačka bila je dijelom Varšavskog pakta i komunističkog sustava, dirigitiranog od strane Sovjetskog Saveza. U obje Njemačke nakon poraza nacista provodila se politika „denacifikacije“, s ciljem uklanjanja bivših nacističkih vođa sa svih visokih pozicija društva, kao i suđenja istim za ratne zločine.⁴⁸ I dok je SSSR bio ustrajan i dosljedan u provođenju politike „denacifikacije“, SAD su pedesetih godina popustile pritisak i postepeno napuštale proces denacifikacije Zapadne Njemačke. Upravo u tom trenutku dolazi do jačanja studentskog pokreta, a do uzleta dolazi 1966. godine dolaskom Kurta Geoga Kiesingera na vlast. Za vrijeme kancelara Kiesingera, osim što se sve jasnije nazirao kraj procesa denacifikacije, sve se više pažnje posvećivalo odlukama o ponovnom naoružavanju i militarizaciji Savezne Republike Njemačke. Također 1968. u javnost su pušteni dokazi protiv predsjednika Heinricha Lübkea, prema kojima je sudjelovao u izgradnji koncentracijskih logora za vrijeme nacističkog režima. 02. ožujka 1968. iz zatvora je pušten na slobodu Robert Mulke koji je bio osuđen zbog ubojstva više tisuća ljudi u koncentracijskom logoru Auschwitz. Sve to dovelo je do stvaranja studentskih organizacija *Commune I* pod vodstvom Fritza Teufela i organizacije *SDS, Sozialistische Deutsche Studentenbund* (Socijalističkog saveza studenata

⁴⁷Dukovski, 2012.

⁴⁸Kurlansky, 2007.

Njemačke).⁴⁹ Studenti su živjeli u strahu od prošlosti koja ih je otuđila od njihovih roditelja i produbljivala generacijski jaz među njima. Prošlost zbog koje su se njihovi roditelji sramili i rijetko im je prepričavali, učinila je da se zatvore u sebe nesposobni živjeti i istinski doživjeti sadašnjost. Studentski pokret stoga je prvenstveno htio postići da se denacifikacija nastavi, kao i što su željeli stvoriti demokratičnije društvo koje su još uvijek doživljavali pomalo represivnim. Kao i većina studenata 1968. godine, bili su sve svjesniji globalne situacije i globalnih problema pa su se tako protivili ratu u Vijetnamu, a protivili su se i politici iranskog šaha, kao i vojnoj diktaturi u Grčkoj. Studenti su se protiv rata u Vijetnamu pobunili već krajem 1966. godine oponašajući studentske kolege iz SAD-a i sukobljavajući se s policijom.⁵⁰ Glavno središte studentskog pokreta bilo je Berlinsko Slobodno sveučilište, koje je bilo demokratsko i veoma dobro ustrojeno, kao i spomenute studentske organizacije. 02. Lipnja 1967. organizirali su prosvjed protiv dolaska iranskog šaha u Berlin. Prosvjed je prekinula policija, brojni studenti su pretučeni, a student Benno Ohnesorg ubijen je prilikom bijega. Ubojstvo je dodatno razjarilo studente, a studentski pokret se nakon toga proširio čitavom zemljom postajući masovnijim i radikalnijim. 17. veljače 1968. godine vrlo dobra organizacija njemačkog SDS-a došla je do svog punog izražaja. Tog dana, članovi SDS-a organizirali su u sklopu Berlinskog Slobodnog sveučilišta „Međunarodni vijetnamski kongres“, prvo međunarodno okupljanje studenata koji su se protivili američkom ratovanju u Vijetnamu. Na okupljanju su sudjelovali studenti iz cijeloga svijeta, a isticali su se Europljani, među kojima je bilo najviše Francuza, Talijana, Engleza, Grka, Skandinavaca. Održavali su govore, vodili rasprave, a program je potrajao dvanaest sati. Jedan od glavnih njemačkih studentskih vođa i govornika bio je Rudi Dutschke, koji je nosio nadimak Crveni Rudi. Zastupao je stavove nove ljevice, žestoko kritizirajući Vijetnamski rat i općenito hladnoratovsku i imperijalističku politiku. Aktivisti iz inozemstva bili su oduševljeni skupom. Francuski aktivisti pozvali su predsjednika SDS-a Karla D. „Kadaya“ Wolfa u Francusku kako bi održao govor među francuskim studentima.

⁴⁹Kurlansky, 2007.

⁵⁰Kurlansky, 2007.

Idućeg dana na berlinskoj aveniji Kurfurstendamm okupilo se između 8 i 20 tisuća ljudi, ovisno o izvorima.

3.5.Sjedinjene Američke Države

O situaciji u Sjedinjenim Američkim Državama prije 1968. godine već je dovoljno rečeno. Naravno, moglo bi se još mnogo toga reći, ali mislim da je kontekst američkog pokreta za građanska prava, kao i antiratnog pokreta, uz koje se onda nadovezuje nastajanje studentskog pokreta, koliko toliko uspješno objašnjen i poprilično dobro oslikan da bi mogao uvesti čitatelja u daljnji razvoj situacije u 1968. godini. Nakon niza demonstracija, nemira i nasilja situacija se sve više zahuktavala, da bi 1968. napokon dosegla svoj vrhunac. Ono što još nije rečeno, a smatram da je važno napomenuti, jest činjenica da se studenti nisu protivili ratu samo zbog toga što se on kosio s njihovim idealima i načelima, već i zbog toga što je direktno utjecao na njihove živote. Naime, mladići su po zakonu bili dužni odazvati se mobilizaciji i shodno tome aktivno sudjelovati u Vijetnamskom ratu. Od 1968. Johnsonova vlada prekinula je tzv. studentsku odgodu, čak i za poslijediplomante, njih čak 150 000, koji će se od polovice 1968. godine morati odazvati mobilizaciji.⁵¹ Predsjednici sveučilišta žalili su se protiv takvih odluka vlade, smatrajući da time država sama sebi nanosi štetu, tako što gubitkom studenata, nosioca inteligencije društva, onemogućava i zaustavlja budući napredak američkog društva.

Do travnja 1968. godine, prosvjedi i demonstracije postali su gotovo pa svakodnevnim pojavom. Kurlansky navodi da se svakog mjeseca demonstriralo na tridesetak fakulteta diljem Sjedinjenih Američkih Država. Prosvjednicima su se počeli pridruživati učenici srednjih, pa čak i osnovnih škola. Među studentima je sve više rasla svijest o tome da prosvjedni marševi ne donose željene rezultate pa moraju primjenjivati druge metode, primjerice zauzeti pojedinu zgradu, kako bi dospjeli u medije. Također, studenti su postajali sve svjesniji da su sama sveučilišta ispolitizirana i povezana s nizom korporacija, što je dovodilo do novih razočaranja. Mark Rudd, član SDS-a i student sveučilišta Columbia, rekao je: „Na sveučilište sam

⁵¹Kurlansky, 2007.

došao očekujući kulu bjelokosnu – mjesto na kojem predani znanstvenici traže istinu u svijetu kojem je očajnički potrebna pomoć. Umjesto toga, zatekao sam divovsku korporaciju koja zarađuje na nekretninama, vladinim istraživačkim projektima i školarinama. Zatekao sam profesore kojima je stalo jedino do napredovanja na usko specijaliziranim područjima. A što je bilo najgore, bila je to ustanova beznadno ogrezla u rasizam i militarizam koji je obilježavao čitavo društvo.⁵² Ono što je 4. travnja dodatno razbjesnilo studente, kao i veliki broj aktivista u borbi za građanska prava, bio je atentat na Martina Luthera Kinga. Za vrijeme boravka u Memphisu gdje je podupirao štrajk komunalnih radnika, dok je u svojoj hotelskoj sobi pisao propovijed koju je trebao održati sutradan u jednoj crkvi u gradu Atlanti, upućao ga je bjegunac iz zatvora James Earl Ray. Budući da je bio bijelac, vođe pokreta za građanska prava protumačili su taj čin kao napad na njihovu borbu i nastojanja. U crnačkim naseljima izbili su nemiri i sukobi s policijom koji su zahvatili 160 američkih gradova i odnijeli 12 života u Washingtonu, u kojem su neredi najviše bjesnili.⁵³ Od tog trenutka Stokely Carmichael, zagovaratelj „black powera“ rekao je, citiram: „Sad kad su sredili dr. Kinga, vrijeme je da prestanemo s tim sranjima o nenasilju“.⁵⁴

I doista, na prvu sljedeću demonstraciju i nešto konkretnija dijela od dotadašnjih nije trebalo dugo čekati. Među studentima sve je prisutnije odbacivanje rata u Vijetnamu i mobilizacije, kao i atentat na Martina Luthera Kinga, ispolitizirana sveučilišta, kulminiralo novom akcijom čiji su glavni akteri bili studenti sa sveučilišta Columbia. Konkretnije, radilo se o tzv. akcijskoj frakciji SDS-a, čiji je glavni predvodnik bio već spomenuti Mark Rudd, veliki zaljubljenik u lik i djelo Ernesta Che Guevare. 09. travnja na sveučilištu Columbia održala se manifestacija, odnosno komemoracija u čast poginulom Martinu Lutheru Kingu. Za vrijeme komemoracije Mark Rudd došao je na pozornicu, uzeo mikrofon, i javno optužio predsjednika sveučilišta Graysona

⁵²Kurlansky, 2007.

⁵³Anić, 2012.

⁵⁴Kurlansky, 2007.

Kirka za licemjerje. Licemjerno je po Ruddu bilo to što sveučilište odaje počast preminulom borcu za građanska prava, a ono samo oduzima građanska prava, prvenstveno crnaca iz Harlema. Raznim manevrima sveučilište je prisvajalo okolnu zemlju Harlema radi svojih interesa, a naročito je sporna bila gradnja sportske dvorane. Stanovnici Harlema bivali su istjerani iz svojih domova tako što je sveučilište od gradske uprave iznuđivalo te iste stanove kako bi mogli širiti sveučilišni kompleks i izgraditi novu sportsku dvoranu. U međuvremenu su pripadnici Ruddove akcijske frakcije otkrili članstvo sveučilišta u Institutu za obrambene analize, tzv. IDA-e, u kojem se proučavala vojna strategija primjenjivana u Vijetnamskom ratu. Nakon komemoracije i ustrajanja studenata da im se priopći sudjeluje li sveučilište u radu IDA-e, sveučilište je šestorici studenata odredilo uvjetnu kaznu. 23. travnja 1968. održan je prosvjed, a prosvjednici su zaključili da osim klasičnog prosvjedovanja moraju napraviti još nešto što će uzrokovati reakcije medija. Zauzeli su zgradu „Hamilton Hall“ i dekana Henryja Colemana zadržali kao taoca.⁵⁵ Ubrzo su stigli i crnci iz Harlema i pridružili se prosvjednicima. Štoviše, rekli su studentima neka krenu zauzimati ostale zgrade, a oni će se zadržati u Hamilton Hallu. Do 26. travnja studenti i aktivisti iz Harlema držat će zajedno pet zgrada. Ubrzo je pristigla javnost izvještavajući svakoga dana o novostima, a na mjesto događaja došao je i Tom Hayden, jedan od prvih osnivača SDS-a, pružajući podršku studentima. Tom prilikom je izjavio: „U životu nisam vidio ništa slično. Studenti su napokon preuzeli vlast u svoje ruke, ali su i dalje po svemu bili studenti. Uljudni, uredno odjeveni, s knjigama i bilježnicama u ruci, okupljali su se u grupicama koje su intenzivno raspravljale, tu i tamo sumnjajući u moralnost vlastitih postupaka. Potom bi ponovno čvrsto odlučili ustrajati, pitajući se hoće li tako upropastiti akademsku i osobnu karijeru, stideći se već i same pomisli da u njegovu uredu prisilno zadržavaju člana uprave, ali pritom s njim želeći ostvariti produktivan dijalog, time na sve moguće načine izražavajući tjeskobu svoje studentske generacije.“⁵⁶ Iz sata u sat studenti su izbacivali svoje zahtjeve i komunicirali s

⁵⁵Kurlansky, 2007.

⁵⁶Kurlansky, 2007.

javnošću. Posredstvom medija, toga dana prosvjedovalo se diljem SAD-a, ali i u Parizu, Pragu, Madridu, Rimu, čak i Tokiju.⁵⁷ Što se Sjedinjenih Američkih Država tiče, najviše ljudi okupilo se u New Yorku, njih otprilike 90 000 koji su prosvjedovali protiv rata. Studenti su iz dana u dan prikupljali sve više simpatizera. Osim Toma Haydena, studente je podržao i Abbie Hoffman, a crnce koji su držali Hamilton Hall su podržavali Stokely Carmichael i Hubert Rap Brown. Međutim, kao i u slučaju Poljske i Njemačke, veliki dio ljudi, a prvenstveno radnička klasa, nije podržao studente, smatrajući kako su u povlaštenom položaju spram njih. Već poprilično poznati obrazac raspleta situacije ponovio se i u ovom slučaju. 30. travnja u 2:30 ujutro, policijske jedinice upale su u sveučilišni kompleks mlateći i privodeći studente. Rezultat također već poznat, 720 uhićenih i 148 ozlijeđenih osoba. Mark Rudd i još nekolicina studenata izbačeni su sa sveučilišta. Unatoč tome, studenti su inicirali ostavku predsjednika Graysona Kirka i dobili podršku dijela javnosti koja nije mogla biti zanemarena. U budućnosti će se studentima svakako posvetiti više pažnje, kao što će svaku novu akciju biti sve teže ignorirati. Ili da se poslužim riječima Toma Haydena: „Na zidovima sveučilišta bio je ispisan cilj: Stvoriti dvije, tri, mnogo Columbija. To je značilo da štrajk treba širiti tako da SAD bude prisiljen ili se mijenjati ili uputiti vojsku da osvoji američka sveučilišta.“⁵⁸

Još jedan događaj u Sjedinjenim Američkim Državama privući će pažnju svih svjetskih medija. Naime, za kraj kolovoza 1968. bit će planirano održavanje Nacionalne konvencije Demokratske stranke u Chicagu. Bila bi to sasvim obična konvencija da se dva mjeseca ranije nije dogodilo nešto sasvim neočekivano. 1968. godina bila je izborna godina u kojoj je istjecao mandat sve nepopularnijem američkom predsjedniku Lyndonu Johnsonu. On je sam, uvidjevši da mu popularnost uvelike opada zbog ratne politike u Vijetnamu, u travnju objavio kako se neće ponovno kandidirati u novu predsjedničku utrku. Čitava javnost iščekivala je koja će se dva kandidata natjecati za mjesto američkog predsjednika. Kandidata je bilo

⁵⁷Anić, 2012.

⁵⁸Kurlansky, 2007. str. 249.

mного, ali najprije se moralo izabrati predvodnika Demokratske stranke za novu utrku, kao i predvodnika Republikanske stranke, da bi se u konačnici dvojica predvodnika međusobno borila za naklonost američkih glasača. U lipnju, na prvo mjesto Demokratske stranke izbio je Robert „Bobby“ Kennedy. Bobby je prema anketama bio glavni favorit za pobjedu u utrci budućeg predsjednika SAD-a, iz dana u dan bivajući sve popularniji. Vrlo je uspješno vodio kampanju i na oduševljenje mnogih, obećao je kako će okončati rat u Vijetnamu. Ali, onda se dogodilo nešto neočekivano. 06. lipnja, na konvenciji u Californiji, čovjek po imenu Sirhan Sirhan izvršio je atentat na američkog predsjedničkog kandidata.⁵⁹ Ispostavilo se da se radi o psihički nestabilnom Jordancu, koji se protivio američkoj politici podrške Izraelu u borbi protiv Arapa i Palestinaca. Nade mnogih u bolju budućnost američkog društva tada su utihnule, naročito pripadnika nove ljevice i brojnih studentskih aktivista. Na Nacionalnoj konvenciji u Chicagu trebao se izabrati novi vođa demokrata. Odabirali su ga delegati stranke, predstavnici saveznih država, a izbor se suzio na tri kandidata. Bili su to Hubert Humphrey, George Wallace i Eugene McCarthy. George Wallace ubrzo je ispao iz utrke. S druge strane, na konvenciji Republikanske stranke u Miamiju pobjedu je odnio Richard Nixon, izdigavši se iznad Nelsona Rockefellera, Ronalda Reagana i Johna Lindsaya. Richard Nixon nimalo se nije dopadao pripadnicima nove ljevice, kao ni svim protivnicima Vijetnamskog rata, budući da u svojim nastupima nije davao nimalo naznaka da će pokušati prekinuti rat. Naprosto se činilo kako ima namjeru nastaviti Johnsonovu politiku. Međutim problem se javio kada je trebalo izabrati predvodnika Demokratske stranke između Huberta Humphreya i Eugenea McCarthyja. Hubert Humphrey također je bio pristaša rata, pripadao je konzervativnijoj struji demokrata, a njegovom pobjedom američki građani birali bi novog predsjednika između dvojice zagovornika Vijetnamskog rata. Pripadnici nove ljevice, studenti i američki borci za građanska prava takav scenarij nipošto nisu htjeli zamišljati. Stoga su se u kolovozu 1968. zaputili u Chicago kako bi prosvjedovali protiv mogućnosti pobjede ratne politike unutar Demokratske stranke. Među okupljenima nalazili su se Tom Hayden, Rennie David, kao i ostali

⁵⁹Kurlansky, 2007.

članovi SDS-a. Također, prisutni su bili i Abbie Hoffman, Jerry Rubin i jipiji, David Dellinger i članovi MOBE-a, kao i neki od članova Crnih pantera i zagovornika „crne moći“. U Chicago su se zaputili i novinari, kao i brojni spisatelji i ljudi iz javnog života. Sve skupa predviđao se dolazak više stotina tisuća ljudi. Vidjevši namjere i brojnost prosvjednika, gradonačelnik Richard Daley odbio je izdati dozvolu grada za održavanje prosvjednih demonstracija. To nije previše obeshrabilo prosvjednike, naročito jipije koji su se okupili u Lincoln Parku i kako se činilo dobro zabavljali. Održavali su razne radionice, pjevali, plesali, roštiljali, čitali poeziju i sl. Bio je to još jedan od načina kako zainteresirati televizijske kamere da ih počnu snimati. Što je medijska pozornost bila veća, to su i policijske mjere opreza u samom gradu bile sve pripravnije. Stvarala se napeta atmosfera, iako prosvjednici niti u jednom trenutku nisu pribjegli nasilju. Sve nervozniji policajci počeli su tjerati prosvjednike iz parka, a kada su oni odbili napustiti park, policija je počela nemilosrdno udarati po njima. Nastradali su i novinari, slučajni prolaznici i svi oni koji su se u tom trenutku našli na putu. Policajci su se kasnije pravdali tako što su tvrdili da su ih prosvjednici obasipali psovkama, uvredama te ih gađali raznim predmetima. Zbilo se to 25. kolovoza 1968., tri dana uoči konačne odluke Nacionalne konvencije o predsjedničkom kandidatu. Na sam dan odluke, 28. kolovoza, u Chicago je stiglo još prosvjednika, studentskih aktivista, boraca za građanska prava, McCharthyjevih sljedbenika i mnogih drugih. Donesena je odluka prema kojoj će predsjednički kandidat Demokratske stranke biti Hubert Humphrey. Prosvjednici su postajali sve glasnijima, a policajci su ponovno nasrnuli na prosvjednike. Udarali su sve pred sobom, razbijali televizijske kamere, ali unatoč tome veliki dio policijskog nasilja bio je snimljen. Milijuni ljudi diljem svijeta gledali su u nevjerici okrutnost čikaške policije, gotovo u isto vrijeme kada se u Čehoslovačkoj dogodila sovjetska invazija⁶⁰. Nakon toga, američki pokret za građanska prava, kao i antiratni i studentski pokret neće biti lako više samo ignorirati. U prosincu će čak službena vladina komisija, u kojoj je glavnu riječ vodio Daniel Walker pa je stoga prozvana Walkerovom komisijom, ustanoviti da se radilo

⁶⁰Kurlansky, 2007.

o „nekontroliranoj policijskoj pobuni“. Od čitavog događaja najviše će profitirati Richard Nixon koji će krajem godine postati novim američkim predsjednikom. Svi ostali, američki borci za građanska prava, među kojima i studenti, morat će svoju borbu nastaviti u sljedećih nekoliko godina i još se neko vrijeme strpjeti u ostvarivanju svojih ciljeva. A to će se dogoditi relativno brzo, 1973. godine, kada će SAD napokon povući svoju vojsku iz Vijetnama.

3.6.Francuska

U ožujku 1968., kada su u ostatku svijeta studentske demonstracije postale uobičajenom i sve raširenijom pojavom, novinar Pierre Viansson – Ponte u francuskim novinama „Le Monde“ napisao je: „Francuska se dosađuje.“⁶¹ I uistinu, šezdesetih godina Francuska je proživljavala razdoblje mira i gospodarske stabilnosti. Predsjednik Francuske bio je ostarjeli general iz Drugog svjetskog rata, Charles de Gaulle, a premijer desno orijentirane vlade, Georges Pompidou. De Gaulle je krajem 1958. izabran za predsjednika nakon niza urota i protuurota na francuskoj političkoj sceni, nastalih zbog sve žešćih težnji Alžira za neovisnošću od francuske vlasti. Prije dolaska de Gaullea na vlast, Francuskom su vladom upravljali ljevičari. Pierre Mendes – France, bio je premijer zaslužan za okončanje rata u Vijetnamu 1954. godine. Za njegova mandata neovisnost je stekao i Tunis, međutim nije uspio riješiti pitanje Alžira. Desničarske snage na čelu s vojskom, smatrale su kako Alžir koji su stekli još 1848. mora ostati pod francuskom vlašću, pogotovo zato što u njemu živi preko milijun Francuza. Vojni krugovi koji su pretrpjeli poraz od Njemačke za vrijeme Drugog svjetskog rata i koji su također morali odustati od Vijetnama i Tunisa, nisu htjeli napustiti posljednje utočište koje su vidjeli u Alžiru. Bili su spremni izvršiti vojni udar na što lijevo orijentirana vlada nije znala kako odgovoriti. Stoga su pristali vlast prepustiti de Gaulleu koji je kao ugledni general iz Drugog svjetskog rata dobro kotirao kod vojnika i jedini znao kako postupiti u nastaloj krizi. U rujnu 1958. socijalistička vlada morala je popustiti pod pritiskom kada je De Gaulle napisao novi ustav prema kojem je on kao predsjednik imao

⁶¹Kurlansky, 2007.

ogromne ovlasti. Buduća vlada neće moći praktički donijeti niti jednu odluku bez njegova pristanka. Ipak, nakon brojnih nemira, Charles de Gaulle uspio je 1962. okončati rat u Alžiru. Najkritičnije je bilo u travnju 1961. kada je tzv. alžirski puč prijetio izravnoj invaziji na Francusku, a ugušen je krvavim ubojstvima tristotinjak pripadnika Narodno oslobodilačke fronte Alžira.⁶² Napeto je bilo i u listopadu iste godine kada je policija otvorila vatru na alžirske prosvjednike protiv rata u Alžiru u samome Parizu. U konačnici de Gaulle je uspio privesti rat i nemire kraju 1962. godine i pružiti Francuzima razdoblje mira i stabilnosti. Međutim, alžirski rat, jednako kao i autoritativna vlast Charlesa de Gaullea koja će uslijediti, radikalizirat će francusku mladež koja će eksplodirati 1968. godine. Dijelom će to biti zasluga novonastale situacije u svijetu i novih trendova koji će posredstvom medija, a u skladu s novim generacijama globalno osviještenih studenata, doći i do Francuske.

Među prvim studentima u Francuskoj počeli su prosvjedovati studenti Pariškog sveučilišta u Nanterreu, a zahtijevali su mješovite studentske domove. Koliki je generacijski jaz između sedamdesetmogodišnjeg predsjednika de Gaullea i studenata bio i koliko on zapravo nije razumio zahtjeve i želje studenata, kao i sve prisutniju seksualnu revoluciju, najbolje možda oslikava njegovo pitanje upućeno jednom svome savjetniku, a koje glasi: „A zašto se jednostavno ne nalaze u kavanama?“⁶³ Osim zahtjeva za mješovitim smještajem, studenti su se bunili protiv dotrajalosti i neuređenosti sveučilišnog kompleksa, kao i samih domova. Još jedan problem, bio je problem prenapučenosti sveučilišta, koji će postati prednost kada bude trebalo izići na ulice. Naime, u Francuskoj je bilo 530 000 studenata, od čega 160 000 samo na Pariškom sveučilištu, što je bilo dvostruko više od broja studenata u Velikoj Britaniji, ili za tri puta više nego 1958. godine u Francuskoj.⁶⁴ Također studenti su bili nezadovoljni samom strukturom sveučilišta, odnosno načinom na koji se provode obrazovni planovi i programi. Smatrali su da je sveučilište previše

⁶²Dukovski, 2012.

⁶³Kurlansky, 2007.

⁶⁴Jobs, 2009.

konzervativno, da im se ne dozvoljava raspravljati o važnim temama koje su nužne za budućnost Francuske, Europe, kao i novog tehnološkog doba. Unutar sveučilišta počela se formirati skupina *La Jeunesse Communiste Revolutionnaire* (JCR), odnosno Revolucionarna komunistička mladež, koja je surađivala s njemačkim SDS-om i pratila trendove nove ljevice u SAD-u. Vođa skupine bio je student Alain Krivine. Uz JCR, počeli su se okupljati studenti koji su se prozvali „*enrages*“, što je u prijevodu značilo „bijesni ljudi“.⁶⁵ Oni će u početku činiti skupinu od 20-40 ljudi, a prva akcija bit će prekid jednog predavanja. 26. siječnja njih četrdesetak započeti će prosvjed protiv rata u Vijetnamu, da bi ih u konačnici rastjerala policija. 22. ožujka 1968. njih sada već 500-tinjak, zauzeti će jednu prostoriju na sveučilištu i nazvati se po tom danu „*le Mouvement du 22 Mars*“, ili Pokretom 22. ožujka.⁶⁶ Kao svojevrsni vođa pokreta istaknut će se Daniel Cohn – Bendit, nadimka „Dany le Rouge“, ili Crveni Dany, zbog crvenkaste kose i sličnosti s Crvenim Rudijem. 17. travnja on će uvrijediti fizičara Laurenta Schwartza koji će na sveučilište doći objasniti program reforme sveučilišta u ime vlade. Zbog tog čina, kao i Pokreta 22. ožujka, Pariško sveučilište će mu odrediti izricanje disciplinskog postupka i mjera u skladu s njime, što će dodatno razjariti studente i od toga trenutka omasoviti pokret. Cohn – Bendit reći će u jednom razgovoru 2002. godine: „Da vlada nije smatrala da mora ugušiti taj pokret, ni slučajno ne bismo dosegli razinu borbe za oslobođenje. Održalo bi se nekoliko demonstracija i to bi bilo sve.“⁶⁷ I uistinu, čini se da je to bila ključna pogreška vladajuće elite, kao i u mnogim prethodno spomenutim demonstracijama diljem svijeta. Osim što je Crvenom Danyju određeno izricanje disciplinskog postupka, pogrešku je učinio i dekan sveučilišta Pierre Grappin, zahtijevajući od Ministarstva školstva da zatvori Nanterre. Tako su se prosvjedi 02. svibnja preselili iz predgrađa u samo srce Pariza, zahvaćajući i sveučilište Sorbonne. Policija je tada uhitila 600 prosvjednika da bi nedugo zatim vlada zatvorila i Sorbonnu. Charlesa de Gaullea sve je više brinula novonastala situacija, pogotovo iz razloga što su se u

⁶⁵Kurlansky, 2007.

⁶⁶Kurlansky, 2007.

⁶⁷De Groot, 2014.

Parizu 14. svibnja trebali odviti mirovni pregovori o ratu u Vijetnamu pa je grad vrvio novinarima iz cijelog svijeta. Međutim to je još više uzбудilo studente. 06. svibnja na tisuće studenata došlo je pred Sorbonnu, budući da je taj dan bilo zakazano izricanje disciplinskog postupka Cohn – Benditu. Jednako toliko bilo je i pripadnika specijalne policije, poznatije kao „*Compagnies Republicaines de Securite*“ (CRS).⁶⁸ Studenti su započeli prosvjedovati, a budući da vlada nije dozvolila održavanje prosvjeda, jedinice specijalne policije napale su studente palicama i upotrijebile suzavce u namjeri da ih rastjeraju. Oni se nisu dali zastrašiti te su na nasilje uzvratili nasiljem. Gađali su policajce kamenjem, postavljali barikade načinjene od prevrnutih automobila, izrađivali Molotovljeve koktele i tako pružali siloviti otpor. Studentima su se pridruživali ljudi koji su se u to vrijeme zatekli na licu mjesta. Nemiri su donijeli 600 ranjenih studenata i 345 policajaca, a demonstracije su se nastavile sljedećih nekoliko tjedana. Za to vrijeme mnogi francuski studenti su se iznimno povezali, razgovarali su i raspravljali među sobom, pjevali, pričali s ljudima na ulici, kao i s nekim od profesora koji su također prosvjedovali. Studenti su u demonstracijama vidjeli zabavu, druženje i osjećaj nesvakidašnje slobode. Možemo reći da je to također jedan od razloga zbog kojega su studentski prosvjedi 1968. godine bili toliko popularni. Supruga Alaina Krivinea, Radith Geismar, kada se nakon podosta godina prisjećala svih događaja rekla je: „Pravi dojam koji je obilježio '68 bio je neizreciv osjećaj oslobođenja, slobode, ljudi koji razgovaraju, govore na ulicama, na sveučilištima, u kazalištima. Bilo je to daleko više od pukog bacanja kamenja. To je bio tek jedan od momenata. A zapravo je nestao cijeli jedan poredak, sustav autoriteta i tradicije. Velik dio slobode koju danas uživamo ima korijene u '68.“⁶⁹ Vrlo kreativni bili su i natpisi na pariškim zidovima, kao i niz plakata koje su studenti izrađivali posredstvom šapirografa, uređaja kojeg će u idućim godinama zamijeniti fotokopirni uređaji.

⁶⁸Kurlansky, 2007.

⁶⁹Kurlansky, 2007.

13. svibnja dogodilo se nešto još do tad neviđeno među ostalim studentskim pokretima diljem svijeta. Studentima su se pridružili i radnici. Ipak, radnici su činili odvojen pokret, zahtijevajući različite stvari od studenata. Studenti su željeli revoluciju, radikalan preokret načina dotadašnjeg života, prekid hladnoratovske stvarnosti. S druge strane radnici su samo željeli reforme, bolje uvjete rada, povećanje plaća i sl. Bez obzira na to, studenti i radnici činili su 10 milijuna nezadovoljnih građana koji su toga dana izašli na pariške ulice. Činilo se da su Charles de Gaulle i njegova vlada u bezizlaznoj situaciji. Svi su iščekivali što će se dogoditi i koji je de Gaulleov sljedeći potez. 24. svibnja objavio je raspisivanje referendumu s namjerom da utvrdi može li zadržati svoju predsjedničku poziciju. Neredi su se nastavili i činilo se da mnogi sumnjaju kako de Gaulle referendumom smjera nekakvu zavjeru. Tada je otputovao u Njemačku što je dodatno pobudilo sumnje kod prosvjednika koji su vjerovali da uz pomoć Njemačke, kao i francuske vojske, nastoji ugušiti prosvjede. Ipak, kada se vratio uslijedio je preokret. Opozvao je raspisivanje referendumu, a umjesto toga objavio raspisivanje novih parlamentarnih izbora. Također je radnicima ponudio povišenje plaće od 35% koje će se izvršiti u dvije faze.⁷⁰ Radnici su bili zadovoljni i prekinuli su demonstracije. Koncem lipnja, nakon drugog kruga degolisti su pobijedili i uspjeli potući ljevicu, što je vrlo vjerojatno nadmašilo i de Gaulleova očekivanja. Činilo se da je de Gaulle ponovno uspio izvanrednim manevarskim sposobnostima i političkom vještinom i iskustvom riješiti kriznu situaciju u Francuskoj, kao i ranije u slučaju alžirske krize. Najgore su u svemu tome prošli studenti koji su bez potpore radništva ostali sami sa svojim zahtjevima i frustracijama. Da stvar bude gora, Cohn – Bendit deportiran je u Njemačku, a policija je krajem lipnja otjerala i posljednje prosvjednike sa Sorbonne. Studenti se nisu htjeli predati i održavali su prosvjede do kraja godine, ali činjenica je da je studentski pokret bez potpore širih masa veoma oslabio i morao pričekati neka bolja vremena.

⁷⁰De Groot, 2014.

3.7.Čehoslovačka

Najčešća asocijacija na studentske prosvjede 1968. kod većine ljudi, vrlo vjerojatno su upravo oni povezani s Čehoslovačkom, odnosno pojmom „Pražko proljeće“. Uistinu, zasigurno se radi o prosvjedima s najdalekosežnijim i najpogubnijim posljedicama, izuzmemo li slučaj veoma pogubnih prosvjeda u Meksiku te iste godine. Na samom početku 1968. godine na čelo komunističke partije Čehoslovačke došao je Alexander Dubček, zamijenivši poziciju s dotadašnjim čelnim čovjekom Antoninom Novotnyjem. Novotny je do te godine vladao Čehoslovačkom na način produžene ruke Sovjetskog saveza. Izgradio je represivni policijski aparat kontroliran od strane birokratsko – partijskog vodstva i uz podršku Sovjeta, naročito Nikite Hruščova. Država je bila uvelike nalik na Poljsku, kao i većinu zemalja Varšavskog pakta, ograničavajući slobode govorenja, izražavanja i djelovanja pa čak i kretanja. Dodavši još i k tome sve lošije gospodarsko stanje u državi, naročito u Slovačkoj koja je čitavo vrijeme zaostajala za Češkom i bila zanemarivana, sredinom šezdesetih godina moralo je doći do određenih promjena. Također, 1964. vlast je u SSSR-u preuzeo Leonid Brežnjev koji nije toliko bio sklon Novotnyju kao i Hruščov pa je potpora Sovjeta Čehoslovačkoj oslabila. U takvoj situaciji Novotny je naprosto morao polagano popustiti represiju, što je i učinio. Studentski pokret bit će prvenstveno usmjeren protiv represije režima i posvetiti se borbi za što veću slobodu društva. Popuštanje je najviše bilo vidljivo na primjeru kulture koja se sve slobodnije razvijala, jednako kao i mediji. Vrlo popularni su bili filmovi češkog redatelja Miloša Formana, a najviše film „Strogo kontrolirani vlakovi“, ili „Prodavaonice u glavnoj ulici“.⁷¹ Popularna je bila i drama „Memorandum“ češkog dramatičara, Vaclava Havela.⁷² Među mladima se počeo primjećivati sve veći utjecaj zapada kroz nove načine odijevanja, kao i prihvaćanja rock glazbe, ili stavova nove ljevice. Prag je bio popularan i među turistima, a bilo je i sve više Čehoslovaka koji su mogli otputovati iz zemlje. Ipak, sustav je i dalje bio represivan, a Čehoslovaci koji su jedini prihvatili komunizam demokratskim

⁷¹ Kurlansky, 2007.

⁷² Kurlansky, 2007.

glasanjem od svih država Varšavskog pakta, smatrali su da imaju pravo na nešto drugačije poimanje komunizma, nešto što bi odgovaralo komunizmu, ali puno demokratičnijem od dotadašnjeg. Sovjeti su uvidjeli da im se novonastala situacija nimalo ne sviđa pa su se odlučili smijeniti Novotnyja i na čelo partije postaviti Alexandera Dubčeka s namjerom da uvede red u Čehoslovačku i promovira sovjetsku politiku. Međutim dogodilo se upravo suprotno. Dolaskom Dubčeka na vlast represija će još više popustiti, stavovi partije bit će sve liberalniji, a društvo će procvasti osjećajući se manje sputanim i slobodnijim. Na snagu će stupiti nešto što će se kasnije prozvati Praškim proljećem, ili Dubčekom riječima doći će do „socijalizma s ljudskim licem“.15. veljače više tisuća mladih na ulicama Praga slavilo je pobjedu čehoslovačke hokejaške reprezentacije nad Sovjetima, što bi u ranijim vremenima bilo malo vjerojatno ostvarivo. 22. 03. 1968. s mjesta predsjednika republike povukao se Antonin Novotny, budući da su mediji razotkrili aferu u kojoj je sudjelovao, a odnosila se na nezakonito kupovanje skupih automobila na račun poreznih obveznika. U dogovoru sa svojim savjetnicima i nastojeći donekle umiriti sve žešće sovjetske osude o navodnom bujanju kontrarevolucije u Čehoslovačkoj, Alexander Dubček na mjesto novog predsjednika odlučio je postaviti umirovljenog generala koji se borio zajedno sa Sovjetima kada su oslobađali Čehoslovačku od nacista, Ludvika Svobodu. Studenti su se bunili protiv takve odluke, a podupirali su puno mlađeg kandidata, Čestmira Císara. Ono što je do tada bilo neviđeno, umjesto do tada već poznatog modela policijske represije i nasilja u želji da utišaju prosvjednike, policija nije ugušila prosvjede, a Dubček je čak pozvao određen broj studenata na razgovor u svoj ured. Također u travnju je donio dokument pod nazivom „Akcijski plan Komunističke partije Čehoslovačke“ u kojem je zastupao „novi model socijalističke demokracije“.73 U njemu je isticao važnost rješavanja gospodarskog pitanja na principu veće ravnopravnosti Slovaka i Čeha. Također je osudio zloporabe komunističke partije iz prošlosti i utvrdio da je cilj njegove vlade provođenje socijalizma koji neće građane osuđivati i zatvarati na temelju izražavanja osobnih političkih stavova. Čehoslovaci su bili zadovoljni

⁷³Williams, 1997.

novom vladinom politikom, međutim sada kada je ona popustila represiju, želje i težnje naroda postajale su sve glasnije. Dio društva, među kojima najviše filozof Ivan Svitak, dramatičar Vaclav Havel, kao i novine „Literarni Listy“, željeli su donošenje višestranačkog sustava. Čini se da su ljudi u zamahu novih sloboda imali sve više želja i potreba, a to se najmanje sviđalo Sovjetskom savezu. Dubček je teško balansirao između želja i potreba svojega naroda i želja Sovjeta, nalazeći se u sve lošijoj situaciji spram sovjetskog političkog vodstva, kojem je strpljenje polako popuštalo. Situacija se po Dubčeka još više pogoršala nakon što je nekolicina studenata 01. svibnja, kada se tradicionalno održava velika vojna parada i svečanost u zemljama Varšavskog pakta, održala demonstracije na kojima su nosili razne transparente s raznolikim stavovima, a koji se nisu sviđali pozvanim dužnosnicima Varšavskog pakta. Napose im se nije sviđalo što policija mirno promatra prosvjednike, čak i kada su održali prosvjed sjedenjem ispred poljskog veleposlanstva u znak podrške poljskim studentima i njihovoj borbi protiv represije. Ubrzo nakon toga dužnosnici su obavijestili Moskvu o sve prisutnijoj kontrarevoluciji koja je na snazi u Čehoslovačkoj. Još je neko vrijeme SSSR tolerirao Dubčeka, ali sve je manje strpljenja i povjerenja u čelnika čehoslovačke komunističke partije. Pokušat će ga posljednji put upozoriti da promijeni situaciju u svojoj zemlji, prije nego što će se odlučiti na invaziju Čehoslovačke. Dubček je čitavo vrijeme isticao kako nema namjeru istupiti iz Sovjetskog bloka, naglašavao njihovo međusobno prijateljstvo, ali Sovjeti mu jednostavno više nisu vjerovali. Nakon što se oglušio na poziv iz Moskve o novom čehoslovačkom programu smatrajući da se tako Sovjeti nelegitimno miješaju u unutarnja pitanja njegove zemlje, doći će do sovjetske invazije na Čehoslovačku.

U noći iz 20. na 21. kolovoz u Čehoslovačku će „vojske pet zemalja prijeći granicu Republike i zauzeti zemlju“. Tako će u Čehoslovačku ući divizije poljske, istočnonjemačke, mađarske, bugarske i sovjetske vojske od 165 000 vojnika i 4600 tenkova.⁷⁴ Dukovski navodi brojku od čak 250 000 vojnika, a broj tenkova otprilike

⁷⁴Kurlansky, 2007.

odgovara navedenoj brojci koju iznosi Kurlansky.⁷⁵Dubček i njegova vlada tu su večer bili u zgradi centralnog komiteta komunističke partije ispred koje će se vojna povorka zaustaviti. U 9 ujutro specijalci će upasti u zgradu i odvesti članove vlade u zatočeništvo u jednu vojarnu u Ukrajini iz koje će ih potom odvesti u Moskvu na pregovore. Sovjeti su vjerovali kako će ostatak Dubčekove vlade čim ugleda okupaciju zemlje smijeniti Dubčeka i formirati novu kvislinšku vladu koja će pristati uz njih. Međutim to se nije dogodilo, ostali su jedinstveni i ustrajni u tome da pokažu kako nema govora o kontrarevoluciji, kako su oni jedina legitimna vlast u Čehoslovačkoj i kako sovjetska invazija nema legitimitet niti pokriće. Također su čvrsto odlučili odbiti izdati zapovijed o oružanom otporu, želeći pokazati kako miroljubivu zemlju gazi nemilosrdni agresor. S druge strane, narod se također nije dao zastrašiti. Za vrijeme okupacije mnogo ljudi, kao i veliki broj studenata, jednostavno su odlučili ne posustati pred invazijom dolazećih tenkova. Studenti su sjedali ispred tenkova, podigavši razinu prosvjeda sjedenjem na neviđenu razinu. Podizali su barikade, gađali tenkove raznim predmetima, kamenjem, ciglama, Molotovljevimi koktelima. Pokušali su čak uspostaviti dijalog između sebe i vojnika koji su postajali sve nervoznijima. Iako su dobili zapovijed da ne započinju paljbu po ljudima, isprovocirani prosvjednicima, otvorili su vatru i prvog dana ubili 23 Čehoslovaka. Branili su i Radio Prag u želji da izvijeste cijeli svijet o stravičnom zločinu sovjetskih trupa. I doista, čehoslovački mediji su uspjeli dopremiti 45 minuta snimke otpora diljem svijeta i tako uspjeli posve opovrgnuti sovjetsku propagandu o kontrarevoluciji i o tome da ih narod čeka kao osloboditelje. Svjetski mediji bili su zgroženi stanjem u Čehoslovačkoj. Sovjeti su vrlo brzo uvidjeli pogrešku svoga plana, u kojem su samo pretpostavili da će se narod i vlada predati čim ugledaju vojnu silu. Kako bi opravdali legitimnost invazije, mogli su računati na još samo jednu kartu. Bio je to predsjednik Čehoslovačke, Ludvik Svoboda, koji nije bio pobornik Praškog proljeća i oduvijek gajio prijateljske odnose sa Sovjetima. Međutim, čak je i on odbio potpisati dokument kojim bi sovjetska invazija dobila legitimitet. Zahtijevao je po hitnom postupku pregovore u Moskvi i oslobođenje

⁷⁵Dukovski, 2012.

Dubčekove vlade, kao i povlačenje vojske. Sovjeti su u konačnici morali popustiti i započeti pregovore koji su potrajali četiri puna dana. Izrodili su dokument pod nazivom „Moskovski protokol“ koji nije previše išao na ruku Dubčeku, ali jednostavno je bio prinuđen potpisati ga s obzirom da se nalazio u praktički bezizlaznoj situaciji u kojoj nije imao kako zaprijetiti SSSR-u. Dokumentom nisu zakonski priznati uspjesi Praškog proljeća, ali se u odnosu na čehoslovačku partiju iznosi „razumijevanje i potpora s ciljem usavršavanja metoda upravljanja društvom“, kao i odluka o postepenom povlačenju vojske.⁷⁶

Praško proljeće tako je naposljetku ugušeno, došlo je do ponovnog ograničenja sloboda, a najgore su prošla 72 ubijena Čehoslovaka i 702 ranjena.⁷⁷ Veliki dio ljudi emigrirao je iz zemlje iskoristivši trenutak otvorenih granica. Završetkom Praškog proljeća na snagu će stupiti politika tzv. ograničenog suvereniteta (Brežnjevljeva doktrina).⁷⁸ Ipak, Čehoslovačka će od tog trenutka biti nešto neovisnija i slobodnija od ostalih zemalja Varšavskog pakta, u svakom slučaju i dalje inatljiva i prkosna. I Sovjetski savez od tog trenutka polako će slabjeti i gubiti svoju moć. Međutim, trebati će proći još dosta godina i borbe do potpune, a ne samo moralne pobjede čehoslovačkog naroda.

⁷⁶Williams, 1997.

⁷⁷Kurlansky, 2007.

⁷⁸Dukovski, 2012.

4. ZAKLJUČAK

Iako su želje studenata bile promijeniti društvo i društvenu zbilju iz korijena, to se ipak nije dogodilo. Iz svega do sad iznesenog, očito je da su studentski prosvjedi 1968. ugušeni i da te godine nisu doveli do željenog ishoda. Većina mladih priželjkivala je revoluciju, temeljni zaokret dotadašnjeg života i raskid s vremenom koje je obilježavala represija i hladnoratovska politika straha. Umjesto toga dobili su manje ustupke u obliku reformi, ali promatravši iz današnjeg vremena dobili su puno više. Uticali su stazu budućim generacijama, čija će borba zahvaljujući generacijama 1968. biti manje krvava i strašna od njihovih prethodnika. Studenti 1968. pokazali su da se jedinstvom i zajedništvom mogu suprotstaviti svakom obliku ugnjetavanja. Veliku ulogu u tome imao je razvoj medija bez kojeg vrlo teško da bi došlo do većih pomaka. Globalna generacija studenata znala je kako iskoristiti takvo pomagalo u svrhu obrane svojih zahtjeva i ciljeva. Pokazali su da se i u naočigled bezizlaznoj situaciji, može pronaći prostor za djelovanje, ukoliko se poslušaju srce, pronađe volja i ustrajnost u želji, koji onda zajedno ujedinjeni s razumom, znanjem, poznavanjem društvene zbilje, kritičkim promišljanjem danih informacija mogu dovesti do određenih pomaka.

Poljski studenti pokazali su put budućim generacijama, koji će se osamdesetih godina dvadesetog stoljeća uspjeti udružiti s radnicima i zajedno svrgnuti komunistički sustav. Čehoslovaci će svojim iznimno hrabrim djelovanjem pokazati svijetu pravu narav Sovjetskog Saveza, koji će od tog trenutka polagano odumirati i krenuti putem svojega kraja. Dubček će u budućnosti reći da je do sloma SSSR-a došlo jer je sustav onemogućavao promjene.⁷⁹ Također, Gorbačov je 2002. godine rekao: „Gušenje Praškog proljeća, koje je bilo pokušaj novog promišljanja socijalizma, izazvalo je i vrlo žestoke reakcije u Sovjetskom Savezu, što je dovelo do frontalnog napada na sve oblike slobodnog razmišljanja. Moćni ideološki i politički državni aparat krenuo je u odlučnu i beskompromisnu akciju. A to je utjecalo na ukupnu unutarnju i vanjsku politiku, te na ukupan razvoj sovjetskog društva, koje je

⁷⁹Kurlansky, 2007.

ušlo u fazu duboke i sveobuhvatne stagnacije.⁸⁰ Što se tiče akcija studenata u SAD-u 1968. godine, one će uvelike pripomoći da dođe do završetka Vijetnamskog rata 1973. godine. Ono što je još značajnije, vojna strategija i politika uviđajući greške iz prošlosti, u vidu nedovoljnog nemara o medijskim izvještavanjima i ratnoj propagandi, uvelike će promijeniti način ratovanja i njegovo poimanje. U budućnosti se više neće zahtijevati od studenata da sudjeluju u ratu jer će vojska biti sastavljena od dobrovoljaca koje će država dobro platiti. Njemački studenti budućim naraštajima ostavit će nasljeđe zajedništva, zajedničke osude nacističkih zločina, a tu simboliku najbolje će izraziti rušenje Berlinskog zida 1989. godine. Francuzi će učiniti da nakon 1968. godine nijedna vlada više neće olako doživljavati studentske probleme.

Čini se da je nasljeđe 1968. zaista veoma važno i veliko i zasigurno je dovelo do stanovitih promjena. Međutim, rekao bih kako današnja povijesna dinamika s vremenom zaboravlja vrijednost ovog fenomena 1968. godine, vrlo vjerojatno s razlogom. Postavlja se pitanje što danas nakon 50 godina možemo naučiti od studenata 1968. godine? Također se postavlja pitanje zašto smo danas kada imamo puno veći pristup informacijama toliko inertni i zbog čega u medijima praktički nema spomena o pokretu studenata? Znači li to da danas imamo manje problema? Jedan od mogućih odgovora možda se nalazi u opisu filozofa Herberta Marcusea u knjizi Marka Kurlanskog: „I dok su konvencionalni mislioci i dalje tvrdili da će tehnologija dovesti do stvaranja još više slobodnog vremena, Marcuse je upozoravao da će posljedica zapravo biti zatočenost ljudi u neoriginalnim životima u kojima više neće biti kreativnog razmišljanja. Smatrao je kako se samo čini da tehnologija pomaže onima koji misle drugačije, a zapravo će se koristiti za gušenje prosvjeda. Ljudi su zbog nje kao pod utjecajem anestetika, pa tonu u samozadovoljstvo koje pogrešno smatraju srećom. Zbog proizvoda i usluga čovječanstvo postaje beskorisno i više nije u stanju istinski misliti. Medija je sve više i više, ali prenose i podupiru sve manju raznolikost ideja.“⁸¹ Za neka daljnja

⁸⁰Kurlansky, 2007. str. 459

⁸¹Kurlansky, 2007. str. 129

istraživanja, kao i usporedbe s današnji vremenom, društvenom zbiljom, aktivnošću studenata onda i sada, trebalo bi ući u puno dublje analize. Zato predlažem ponovno upoznavanje i analizu 1968. godine.

5. LITERATURA

1. Andrews, K.T. (2018): *Freedom is a constant struggle: The Mississippi civil rights movement and its legacy*. The University of Chicago Press, London, 2018.
2. Anić, M. (2012): *Pokret za građanska prava u Sjedinjenim Američkim Državama*. Filozofsko fakultet u Osijeku, Osijek, 2012.
3. Atkins, J. (1969): *Poland in 1968-1969: Chronicle of events October 1, 1968 — March 31, 1969*. University of Illinois Press, USA, 1969.
4. Clavocoressi, P. (2003): *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb.
5. Cooper, L.E. i Cooper B.L. (2008): *From American Forces Network to Chuck Berry, from Larry Parnes to George Martin. The Rise of Rock Music Culture in Great Britain, 1943 to 1967 and Beyond*. Taylor and Francis OL Publishers, str. 33 – 64.
6. De Groot, G.J. (2014): *Student Protest: The Sixties and After*. Routledge, London, 2014.
7. Dukovski, D. (2012): *Ozračljena povijest: uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*. Zagreb: Leykam International.
8. Durham Peters, J i Simonson, P. (2004): *Mass Communication and American Social Thought 1919 – 1968*. Rowman and Littlefield Publishers, New York, 2004.
9. Hammel, E. (2010): *Six Days in June: How Israel Won the 1967 Arab-Israeli War*. Charles Scribner`s Sons, USA.
10. Huxman, S.S. i Bruce, D.B. (2009): *Toward a dynamic generic framework of apologia: A case study of Dow chemical, Vietnam, and the napalm controversy*. Communication Studies, vol. 46, br. 2, str. 57 – 72.

11. Jobs, R.I. (2009): *Youth Movements: Travel, Protest, and Europe in 1968*. The American Historical Review, Vol 114, br 2, 2009.
12. Kellner, D. (2007): *Collected papers of Herbert Marcuse*. Routledge, London & New York, 2007.
13. Kuhn, A. i McAllister, K.E. (2006): *Remaping Cltural History: Locating Memory, Photographic Acts*. Bergbabn Books, New York, 2006.
14. Kurlansky, M. (2007): *1968: godina koja je uzdrmala svijet*. Zagreb: Levak.
15. Lichenstein, A. (1998): *The Cold War and the Negro Question*. Radical History review, br. 72, str. 186.
16. McAdam, D. (1986): *Recrutiment to High – Risk Activism: The Case of Freedom Summer*. American Journal of Sociology, vol. 92, br. 1, 1986.
17. McKissick, F. (1969): *Reviewed Work: Soul on Ice by Eldridge Cleaver*. California Law Review, vol. 57, br. 2, str. 547-550.
18. Morris, A.D. (1984): *The Origins of the Civil rights movement. Black Communities Organizing for Change*. The Free Pres, USA, 1984.
19. Oppenheimer, M. (1989): *The Sit – in movement of 1960*. Carlson Publishing, 1989.
20. Ransford, H.E. (1968): *Isolation, Powerlessnes, and Violence: A Study of Attitudes and Participation in the Watts Riot*. American Journal of Sociology, vol. 73, br. 5, 1968.
21. Stilwell, R. (2004): *Music of the youth revolution: rock through the 1960s*. U: Butt, J. i sur. (2004): *The Cambridge history of twentieth-century Music*, op. 1, 2004.
22. Williams, K. (1997): *The Prague Spring and is aftermath. Czechoslovak politics 1968 – 1970*. United Kingdom, Cambridge University Press.